

100 danmarkshistorier

**Jens Lei
Wendel-Hansen**

**Gron-
lands
Amt**

Aarhus Universitetsforlag

100 danmarkshistorier

**Jens Lei
Wendel-Hansen**

**Gron-
lands
Amt**

Aarhus Universitetsforlag

Grønlands Amt

© Jens Lei Wendel-Hansen og
Aarhus Universitetsforlag
Serie: 100 danmarkshistorier
Forlagsredaktion: Peter Bejder

Tilrettelæggelse, sats og omslag:
Camilla Jørgensen, Trefold
Prepress og e-bogsproduktion: Narayana Press

ISBN: 978 87 7184 900 4

Projektet 100 danmarkshistorier er støttet af A.P.
Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond
til almene Formaal

Projektets styregruppe: Thomas Bloch Ravn (Den Gamle By), Thorsten Borring Olesen (Aarhus Universitet), Peter Brunbech (HistorieLab), Mette Frisk Jensen (danmarkshistorien.dk), Søren Hein Rasmussen (MegaNørd), Torben Kjersgaard Nielsen (Aalborg Universitet), Bo Lidegaard (dr.phil., forfatter), Anne Løkke (Københavns Universitet), Camilla Mordhorst (Nationalmuseet), Lars Boje Mortensen (Syddansk Universitet), Keld Møller Hansen (Danmarks Borgcenter), Hans Schultz Hansen (Rigsarkivet), Nils Arne Sørensen (Syddansk Universitet), Sten Tiedemann (Folkeuniversitetet i Aarhus), Ulla Tofte (M/S Museet for Søfart) og Anette Warring (Roskilde Universitet)

Læs mere om projektet på
100danmarkshistorier.dk

FAGFÆLLE-
BEDØMT

/I henhold til ministerielle krav betyder bedømmelsen, at der fra en fagfælle på ph.d.-niveau er foretaget en skriftlig vurdering, som godtgør denne bogs videnskabelige kvalitet.

Aarhus Universitetsforlag
Finlandsgade 29
8200 Aarhus N
www.unipress.dk

Indhold

Nye tider

Grundlovsdag i Grønland 2

Før integreringen

Tættere på Danmark 8

Det danske styre 10

Nordisk kerneland 14

Reform af det grønlandske styre 17

Demokratisering 22

Modernisering 29

Fisk, får og fredning 36

Fra bygd til by 39

Sprog 42

Integrering

Mellem genrejsning og velfærdshygge 48

Ligestilling 52

Tættere tilknytning 63

Prominente besøg 68

Vedtagelsen 73

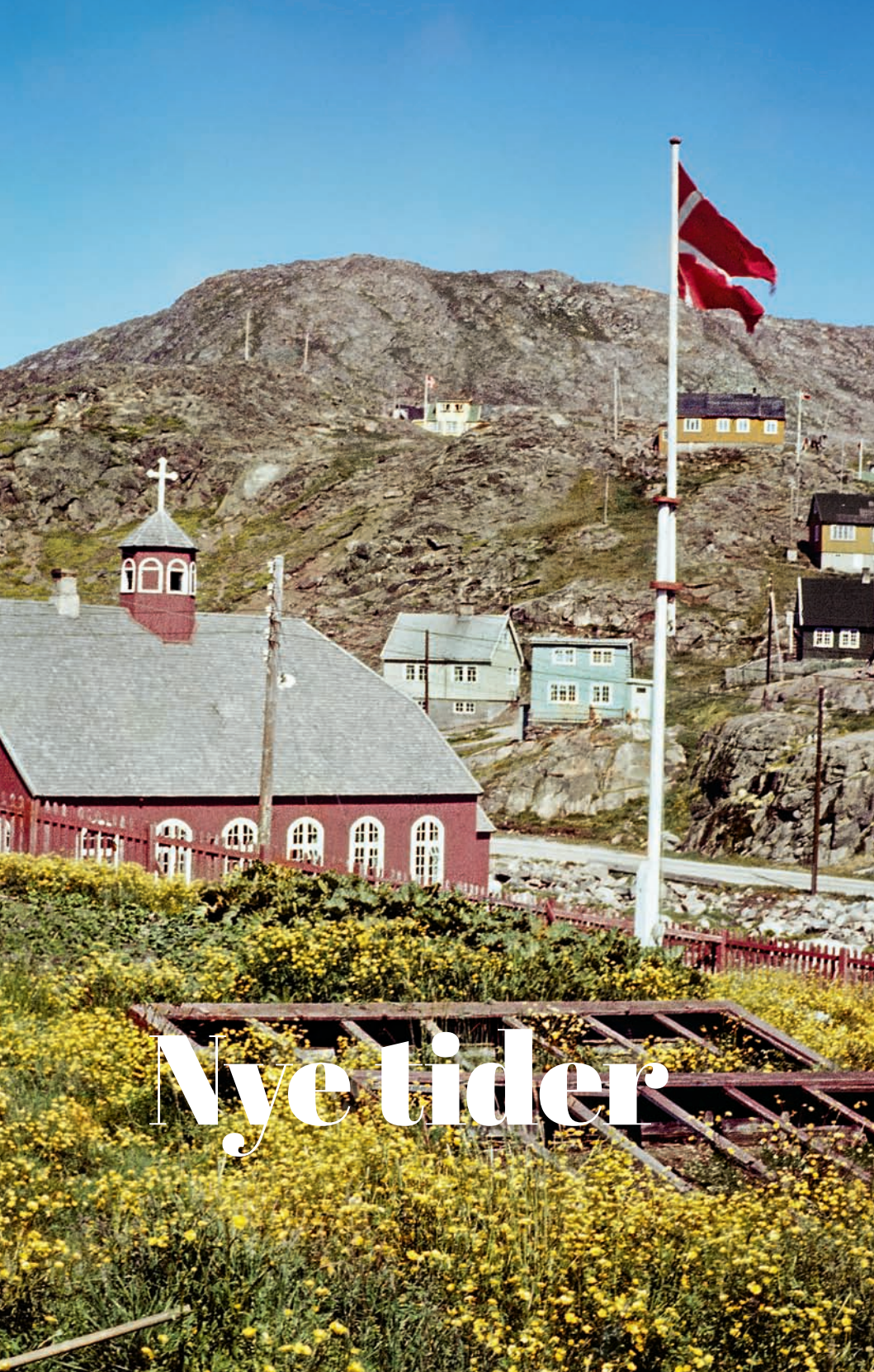
I integreringens kølvand 79

Erindring

- I want to die free 84
Modernisterne udfordres 85
Danmarks forbrydelser 86
Hjemmestyret 90
Ændringer 92
... that post-colonial piece of shit 94
Flagene, der vajer i Nuuk 98

Videre læsning 100

Dannebrog vajer ved siden af kirken i Julianehåb (Qaqortoq) i 1950'erne. Fotoet blev formodentlig taget af den grønlandske politiker Erling Høegh (1924-1993), der var stærk tilhænger af en tættere forbindelse mellem Grønland og Danmark. Han blev i 1967 formand for Grønlands Landsråd og kritiserede i 1985 forslaget til det grønlandske flag i stærke vendinger – blandt andet fordi der ikke blev plads til Dannebrog i flaget.
|| Arktisk Institut/
Erling Høegh

Nye tider

Grund- lovsdag i Grønland

Den 5. juni 1953 var en festdag i Grønland. Dannebrog vajede i byerne, og alle havde fri fra skole og arbejde. I Godthåb (Nuuk) gik byens foreninger i parade med bannere, og sangkoret sang både den grønlandske og den danske nationalsang: ”Nunarput utoqqarsuanngoravit” og ”Der er et yndigt land”. I Sukkertoppen (Maniitsoq) fik børnene godter, mens der var kaffebord til de voksne. Borgerne i byerne samledes på de højtideligste pladser: i Narsaq på plænen foran kirken, i Julianehåb (Qaqortoq) ved kommunens flagstang, i Egedesminde (Aasiaat) på kanonadepladsen og i Godthåb ved seminariet. Her var der offentlige møder, og politikere og repræsentanter for myndighederne holdt taler.

Der kom endda et telegram fra kongen, der ønskede hjertelig tillykke med, at Grønland nu var blevet en del af Danmarks Rige. Det virkede formentlig dybfølt på befolkningen, der ikke havde glemte hans historiske besøg året forinden. Det var det andet kongebesøg i Grønland nogensinde og markerede det moderne Grønlands begyndelse. Og det var Grønlands første grundlovsdag.

Den vel nok fremmeste forkæmper for Grøn-

Den 28. maj 1953 gik danskerne til valglokalerne for at stemme om grundlovsændringen. Det førte til, at Grønland efter valget i september fik to mandater i Folketinget.
|| Erik Gleie/Ritzau Scanpix

lands nye status var seminarielærer Augustinus "Augo" Lynge (1899-1959), der i sin tale sagde:

"I dag oprandt dagen, som vi har set hen til med store forventninger. Hans Majestæt Kongen har i dag underskrevet den nye grundlov, som omfatter Grønland. Nu er Grønland en del af Danmark, og den 200-årige kolonitilstand er forbi. Formynderskabets tid er forbi, fra nu af er Grønland ligestillet med andre dele af det danske rige [...] I dag er Danmark udvidet næsten helt til Nordpolen, og Grønland er udvidet til Sønderjylland. Fra nu af er vi eet folk, vi er samme land og deler samme skæbne. Grønland og Danmark, der af naturen er kontraster, er nu en politisk enhed".

Med Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1953 blev Grønland en integreret del af Danmark. For klarhedens skyld fik Grundloven en ny § 1, der slog fast, at

den gjaldt for alle dele af Danmarks Rige. Som Færøerne fik Grønland to pladser i Folketinget. Men hvor Færøerne i 1948 havde fået udvidet hjemmestyre, gik Grønlands skridt i modsat retning. De grønlandske politikere ønskede at blive en ligeberettiget del af det danske rige. Grønland blev et amt, formelt set ikke anderledes end Bornholm eller Vejle. På lige fod med ethvert andet dansk amt – i virkeligheden en smule overrepræsenteret i forhold til befolkningsstørrelse – fik Grønland gennem sine folketingsmedlemmer indflydelse på Danmarks Rige.

På denne forfatningsmæssige baggrund skulle grønlænderne gå fremtiden i møde. Kredsdommer Peter Nielsen beskrev i sin tale den store bedrift og den markante politiske sejr:

”Med basis i den nye grundlov har vi i dag fået samme ret, som andre statsborgere i det danske rige med hensyn til menneskerettigheder. Herefter kan vi tage opgaverne op i vort land ikke som en kolonibefolkning, men som rigets egne borgere. Grønlænderen har fået sin ret, han er sikret frihed til selv at tænke, tale, skrive og handle, fordi grundloven nu også gælder for Grønland, vi er ligestillede, og lad os ikke glemme, at vi er ligestillet med de højest udviklede folk i verden, men det betyder ikke, at vi allerede har de goder, som denne ligestilling medfører, og det er denne opgave, som dukker op i dag, den skal løses gennem vore folkevalgte repræsentanter i Danmarks folketing. Vi ved, at vi ikke kan aflægge vore nationale særegenheder og behøver heller ikke at gøre det, det er netop dem, som vi særligt skal holde i ære, fordi vi har samme statsborgerret”.

Det ulige forhold mellem grønlænder og dansker var formelt udjævnet, og den grønlandske befolkning var nu rigets borgere. At Grønland i 1953 fik

ø har stor betydning for kongerigets diplomatiske slagkraft i international sammenhæng. Man har ofte talt om, at Danmark har mulighed for at spille 'Grønlandskortet', for når man tillod USA at opføre militære installationer i Grønland, stod man bedre i forhandlinger med USA og NATO. Siden 1700-tallet har dansk tilstedeværelse præget udviklingen, og Grønland er på den vis også et stykke dansk kulturhistorie. Netop Grønlands integrering i Danmark i 1953 er en hjørnesten i historien om Grønlands politiske og kulturelle tilknytning til Danmark. Grønlandske og danske politikere måtte beslutte, hvad Grønland og grønlændere var, og hvordan landet passede ind i det Danmark, der siden nederlaget i 1864 havde levet på minderne om fordums storhed og nu betragtede sig selv som en lille nationalstat.

Begivenheden danner rammen om en både grønlandsk og dansk diskussion om, hvilken betydning Danmark – kulturelt og politisk – skulle have for Grønland. Det er historien om, hvordan et ganske andet Grønland blev til det moderne Grønland. Det er fortællingen om et Grønland, der stadig i høj grad var et traditionelt inuitisk og i mindre grad dansk påvirket samfund, og på den anden side fortællingen om et Grønland, hvor byerne stadig havde danske navne: Godhavn (Qeqertarsuaq), Christianshåb (Qasigiannnguit) og Egedesminde.

Grønlands integrering i Danmark i 1953 er ikke kun en skelsættende begivenhed i Grønlands politiske historie, men også en begivenhed, der har været tolket på mange forskellige måder. Også politisk. Bogen er derfor heller ikke kun en historie om den ene begivenhed, men også om forhistorien, eftervirkningerne og erindringerne. Det er med andre ord en fortælling om nationalfølelsens, historieopfattelsens og fremskridtshåbets betydning for et lands politiske udvikling.

Grafitminen ved Amitsoq var virksom fra 1915 til 1924. Den var et eksempel på forsøgene på at finde nye indtægtskilder, der især prægede de første årtier af 1900-tallet. || Arktisk Institut/ Ukendt fotograf

For integre- ringen

Tættere på Danmark

Under Anden Verdenskrig var Grønland – på grund af den tyske besættelse af Danmark – adskilt fra moderlandet. Den danske ambassadør i Washington, Henrik Kauffmann (1888-1963), og den danske regerings to øverste embedsmænd i Grønland, landsfogederne, indgik aftaler med amerikanerne om forsyning og militær beskyttelse. Det blev begyndelsen på den amerikanske tilstedeværelse i Grønland. Det krydrede det grønlandske sprog med fx *su* (ja, kommer af *sure*) og *baaj* (farvel, kommer af *bye*), men det tidligere lukkede Grønland åbnede også op for et massivt kulturelt bombardement – ikke mindst i form af amerikanske forbrugsvarer.

Perioden bliver tit beskrevet som en brat opvågning for Grønland. Det er i overkanten. Krav til modernisering var allerede i 1930'erne blevet taget op. Det er dog helt afgjort, at det Grønland, der blev genforenet med Danmark sidst på eftermiddagen (grønlandsk tid) den 4. maj 1945, var et Grønland, hvis ønsker eller rettere krav om at blive en del af verdenssamfundet kun var blevet yderligere intensiveret af adskillelsen. Kun få uger efter Danmarks befrielse skrev den grønlandske meningsdanner Frederik "Fari" Nielsen (1905-1991) artiklen "Krav om dansk Sprog i Grønlands Skoler" til den dansksprogede avis *Grønlandsposten*, hvor han meget klart ytrede kravet: "Vi ønsker nærmere

Tilknytning til Danmark”. Nielsen mente, at det dansk-grønlandske forhold var uklart:

”Officielt betegnes Grønland som Danmarks Koloni; men ud fra det almene Begreb af Betegnelsen Koloni er denne Betegnelse misvisende. Ved en Koloni forstaas oftest et Omraade, hvor den besiddende Magt sender sit Befolkningsoverskud hen for at udnytte Landet uden Hensyntagen til den oprindelige Befolkning. Ingen af Delene har Danmark gjort overfor Grønland. Hvilken Stilling indtager vi da overfor Danmark? Jeg ved det ikke. Baade politisk, administrativt, lovmæssigt og sprogligt er Grønland for sig”.

Frederik Nielsen var seminarielærer. Han havde taget en uddannelse som kateket (præstens medhjælper til undervisning – som en dansk degn) på seminariet i Godthåb og efterfølgende som den første grønlander taget en dansk læreruddannelse ved Tønder Seminarium. 1920'ernes Sønderjylland, der netop var blevet genforenet med Danmark, vakte hans store interesse, og især forsamlingshusenes betydning for oplysningsarbejdet og den nationale selvrefleksion blev væsentlig for hans syn på den grønlandske udvikling. Det kom til udtryk i hans omfattende forfatterskab og hans virke som debattør, leder af Grønlands Radio og medlem af det grønlandske Landsråd og det danske parlaments, Rigsdagens, Grønlandsudvalg. Hans opfordring til at få defineret og formaliseret forholdet mellem Grønland og Danmark gjorde ham til en ledende skikkelse i kampen for Grønlands integrering i Danmark – og til en markant politisk og kulturel skikkelse i Grønland.

Hans tanker faldt på et tørt sted. Uklarheden om det dansk-grønlandske forhold følte ikke kun Frede-

rik Nielsen, og den var løbende blevet diskuteret og havde præget Grønlands historie.

Det danske styre

Inden moderniseringsprocessen og integreringen i 1950'erne havde det danske styre i Grønland rod i merkantilistisk tænkning: Med handelskompagnier rundt i verden forsøgte europæiske lande i 1600- og 1700-tallet at sikre sig selvforsyning og holde samhandel på et minimum. Det skete ved markante toldmure, for man skulle ikke hjælpe potentielle modstandere for meget. I 1721 havde missionæren Hans Egede (1686-1758) genetableret den faste europæiske tilstedeværelse i Grønland. Herefter fulgte flere forgæves forsøg med private investorer, indtil staten i 1774 oprettede Den Kongelige Grønlandske Handel, der fik eneret på handel i Grønland i 1776 og handlede fra de lokale brohoveder, kolonierne, med lokalbefolkningen. Herfra købte Den Kongelige Grønlandske Handel fangernes fangst og solgte importvarer – ikke mindst kaffe, der fik en særlig plads i grønlændernes hjerter. De nyttige varer, fx tranolien, kom rigets befolkning til gavn, mens de ekstravagante varer, fx narhvalstand, demonstrerede statens formåen.

Kolonierne var i løbet af 1700-tallet blevet placeret langs den vestgrønlandske kyst – fra Upernavik i nord til Nanortalik i syd. Kolonibestyreren var ansvarlig for handel og administration i det enkelte kolonidistrikt. Under sig havde kolonibestyreren en række udstedsbestyrere for de større bygder i kolonidistriktet. Over kolonibestyrerne stod inspektøren – en for Nordgrønland og en for Sydgrønland – der var den danske administrations øverste repræsentant i landet. Handlens embedsmænd udgjorde sammen med lægen, missionæren (præ-

Grønlandsk bygd i 1879.
Akvarel af maler, geolog
og grønlandsforsker
Andreas Kornerup
(1857-1881).

|| Andreas Kornerup/
Jesper Kurt-Nielsen/
Nationalmuseet

sten) og hans grønlandske medhjælper, kateketen, den sociale elite i kolonien.

Med oplysningstidens frihandelstanker blev monopolsystemet problematiseret, og de sidste begrænsninger på Islands og Færøernes handel blev helt fjernet i 1850'erne.

Frihandelsmændene i det danske embedsværk havde fra 1830'erne også leget med tanken om at åbne Grønland op for omverdenen, men med Hinrich Rinks (1819-1893) overtagelse af inspektør-embedet i Sydgrønland i 1855 slog den danske administration ind på en anden kurs. For at beskytte grønlandsk sprog og levevis opretholdt administrationen monopolet. Det skete for at gardere grønlænderne mod den ødelæggelse, som jagtfolkene på den anden side af Davisstrædet havde lidt under. I ste-

det for at åbne landet intensiverede administrationen den reformpolitik, der skulle få grønlænderne selv til at tage aktiv del i styret af Grønland, fx ved oprettelsen af de første grønlandske parlamentariske forsamlinger, forstanderskaberne. Organerne gav grønlænderne indflydelse på administrationen af fattighjælpen og en vis retslig funktion. Dermed fritog ordningen også handlen for en lille del af de administrative beføjelser. Det blev begyndelsen på en egentlig adskillelse af handel og administration.

Formålet med forstanderskaberne – som foreslået af Rink sammen med seminarieforstander Carl Janssen (1813-1884), lægen Jacob Lindorff (1823-1859) og herrnhutermissionæren Samuel Kleinschmidt (1814-1886) – var at genetablere en form for grønlandsk retsorden, som de fire mente havde lidt en krank skæbne i mødet med den danske administration. Koloni- og udstedsbestyrere havde ikke et indgående lokalkendskab til det enorme område, de havde ansvar for, og fx baserede uddelingen af fattighjælp sig på et ringe funderet skøn. De fire mente, at det medvirkede til passivitet og følelse af retsløshed og vilkårlighed hos lokalbefolkningen. Derfor skulle grønlænderne igen selv tage del i udviklingen og være med til at opretholde deres eget retssamfund.

Der blev oprettet et forstanderskab for hvert kolonidistrikt med missionæren, altså præsten, som formand og med kolonibestyreren, overkateketen, lægen og Brødremenighedens overmissionær som fødte medlemmer. Desuden valgte de grønlandske familieoverhoveder en duelig fanger for hvert underdistrikt. De valgte medlemmer indtrådte lidt efter lidt i Grønlands sociale elite sammen med embedsmændene, som i den sidste halvdel af 1800-tallet oplevede en vis grønlandisering. Kirken var længst fremme, og det var nu muligt for grøn-

lændere at indtage selv den højeste lokale post som præst, mens Den Kongelige Grønlandske Handel ansatte grønlændere i underordnede stillinger.

Den blandede elite var dog næppe præget af fuldkommen jævnbyrdighed. Det virker usandsynligt, at den almindelige danske opfattelse af grønlænderne som et primitivt folk ikke skulle have sat sig i de danske embedsmænds forståelse af forstanderne og kateketerne. Omvendt var det danske styre ikke racistisk i ordets egentlige forstand. Opdelingen af, hvem der var underlagt dansk lov, og hvem der var underlagt grønlandsk lov, afhang af, om man var ansat i Den Kongelige Grønlandske Handel – ikke race. Tilgangen åbnede for, at danske embedsmænd kunne betragte veluddannede grønlændere som deres intellektuelle og dannelsesmæssige ligemænd.

Skellet mellem elitens grønlandske medlemmer og de øvrige grønlændere var formodentlig næsten lige så stort. Fx var de grønlandske medlemmer af forstanderskabet meget stolte af at bære den kasket, de blev tildelt som et symbol på autoritet i lokalsamfundet, hvor de var ansvarlige for lov og orden. To forstandere fra Upernavik klagede i 1867 til indenrigsminister J.B.S. Estrup (1825-1913) og problematiserede, at de ikke havde modtaget den lovede kasket. Det gjorde det svært for dem at sætte sig i respekt – ikke kun over for grønlænderne i valgdistriktet, men også over for handlens lokale embedsmænd, der håned dem og nægtede at anerkende deres autoritet. Der var en vis begejstring for ideen. Det kom til udtryk, da et landsrådsmedlem i 1918 foreslog – efter Styrelsesloven af 1908, hvor landsråd og kommuneråd erstattede forstanderskaberne – at kommunerådsmedlemmer fik kasketter i stedet for de nye emblemer. De rev anorakken i stykker.

Nordisk kerneland

Man kunne ikke åbne Grønland op, som man havde gjort det med Færøerne og Island, men hvad var egentlig årsagen til, at Grønland ikke fulgte andre kolonier – som fx Trankebar – ud på verdensmarkedet?

Som Island og Færøerne var Grønland i dansk opfattelse nordisk kerneland – ”et Land, hvortil nordiske Traditioner altid have knyttet sig”. Ordene er professor og folketingsmedlem Frederik Hammerichs (1809-1877) og stammer fra 1855. Han udtrykte dem som en direkte kontrast til Danmarks forhold til Dansk Vestindien. Især grundtvigianske politikere gjorde en dyd ud af, at Grønland med sin gamle nordiske tilknytning var noget særligt. Det var en udbredt opfattelse, at der ikke i Dansk Vestindien var noget kulturelt på spil. Det udtrykte et par folketingsmedlemmer meget direkte, da de i 1852 foreslog, at øerne blev solgt:

”Disse Colonier have været en Handelsgjenstand, saalænge de have existeret, og jeg har aldrig hørt, at Nogens ’Følelse’ har oprørt sig ved at betragte dem som saadanne [...] Dernæst have Øerne været en Afløbskilde for Byen Kjøbenhavn, et Slags Afløbsrende for Befolkningen her, idet man til Øerne har sendt alle Slags Drukkenbolte, Billardspillere og andre Dagdrivere, for at de der kunde prøve, om de enten kunde døe eller gjøre deres Lykke, og i mange Tilfælde naaede de ogsaa Et af disse To. Men af den Grund har man ikke længere nødig at holde paa Øerne, efter at nu Californiens Guldland er bleven opdaget, hvor man jo har et Anbringelsessted for saadanne Personer”.

Tilgangen slog an i væsentlige politiske kredse. Efter forsøg på enten at sælge dem eller bytte dem til

Preussen for at få Nordslesvig tilbage vedtog Rigsdagen i 1868 at sælge den sidste tropekoloni. Forslaget faldt på modstand hos den potentielle køber, USA's Senat.

Grønland spillede en helt anden rigsmæssig rolle. Nordboernes tilstedeværelse i Grønland fra omkring år 1000 og 4-500 år frem var efter dansk opfattelse kilden til nordisk tilknytning til Grønland. Med den dansk-norske union fra 1380 fulgte Grønland med Norge ind i Danmark-Norge, og ved adskillelsen mellem Norge og Danmark i 1814 forblev Grønland dansk. Efter nordboernes forsvinden i 1400-tallet var forbindelsen blevet genskabt. Det var i den danske historieskrivning i Grønlands kolonitid i øvrigt ikke Hans Egedes landgang på Håbets Ø i 1721, der var afgørende. Den markerede alene begyndelsen på en varig tilstedeværelse og spillede først i senere historieskrivning en central rolle. Forbindelsen blev genoprettet, da kong Christian 4. (1577-1648) i 1605 sendte ekspeditioner til Grønland for at markere suveræniteten over landet.

Forbindelsen med Norge og dermed Nordatlanten var i den tidlige danske nations- eller statsforståelse – inden adskillelsen i 1814 – med til at knytte Danmark til Norden og distancere det fra Tyskland. Også danskerne var vikingernes arvinger og havde del i den storslåede nordiske historie. I midten af 1800-tallet – efter tabet af Norge og med Treårskrigens (1848-1850) påtvungne fredsbetingelser – var Danmarks status som kastebold mellem stormagter slået fast. Derfor blev forbindelsen til Grønland vigtig for den danske kulturelle selvforståelse. Grønland knyttede Danmark fast til Norden og var dermed en væsentlig identitetsmarkør for Danmark som andet end et hjørne af Tyskland. Det var en kærkommen påmindelse til et ”lidet fattigt Land” og dets borgere om, hvordan man i fortiden selv

havde sat dagsordenen: ”Engang du herre var i hele Norden”, som eventyrdigteren H.C. Andersen (1805-1875) skrev i 1850.

Forholdet mellem Grønland og Danmark var tvetydigt. I 1849 var Grønland egentlig blevet betragtet som en del af Danmarks Rige, som den nye grundlov gjaldt for. I 1848 var Den Kongelige Grønlandske Handel blevet placeret i det nyoprettede danske indenrigsministerium. Handlen og administrationen af Grønland var samlet her, og indenrigsministeren var den øverst ansvarlige over for Rigsdagen. Handlens udgifter og indtægter fremgik af finansloven, som Rigsdagen vedtog. Ansatte ved Den Kongelige Grønlandske Handel – både danskere og grønlændere – var underlagt dansk lov, der blev bestemt af Rigsdagen. Men administrationen af Grønland var ikke bestemt ved lov af Rigsdagen, og Grønland havde ikke selv repræsentanter i Rigsdagen.

Den statsretslige tvetydighed havde udviklet sig hen ad vejen, og det gjorde efterhånden Grønland til en noget særegen størrelse. Ved en debat i Folketinget om Grønlands forhold til riget i 1855 beskrev venstrelederen J.A. Hansen (1806-1877) polemisk forvirringen:

”Jeg er bleven ganske uklar med Hensyn til Grønland. Det hedder i Lovforslaget, at Grønland er en Colonie; det hedder i Motiverne, at Grønland er et Biland, og det hedder atter i Motiverne, at Grønland er en Domaine. Grønland er altsaa et Stykke Colonie, et Stykke Biland og et Stykke Domaine; men, om det nu skal skilles ad i 3 Dele, eller hvorledes det skal deles, det veed jeg ikke”.

I betegnelsen biland lå, at Grønland sammen med de andre nordatlantiske besiddelser var fulgt med Danmark, da Norge blev afstået i 1814. Betegnelsen

koloni henviste til, at Grønland på grund af sit lave civilisationsniveau – sådan talte man om landet – endnu var en uintegreret del af riget, men dog havde statslige institutioner. Og med betegnelsen domæmente man, at Grønland igennem Den Kongelige Grønlandske Handel var et statsligt forrentningsinstitut af merkantilistisk tilsnit – altså en statslig virksomhed, der ideelt set skulle skaffe staten penge. Med andre ord var Grønland en mellemting mellem Færøerne, Dansk Vestindien og Den Kongelige Porcelænsfabrik.

Om Grønland faktisk var en koloni, var altså paradoksalt nok omstridt i koloniperioden.

Reform af det grønlandske styre

I begyndelsen af 1900-tallet tog den danske regering en række initiativer, der i nogen grad normaliserede Grønlands status i riget. I 1905 blev Grønland med Lov om Grønlands Kirke og Skole ophøjet til et egentligt provsti under den danske folkekirke, hvor landet før blot havde været et område, hvor kirken missionerede, og i 1908 vedtog Rigsdagen Lov om Styrelsen af Kolonierne i Grønland. Det var de første love for grønlandske forhold. Hidtil havde Indenrigsministeriet ordnet de grønlandske forhold administrativt. Nu skulle grønlandske forhold altså underkastes offentlig debat og være genstand for diskussion – ikke kun blandt de folkevalgte, men også blandt vælgerne, der dog stadig ikke talte Grønlands egne indbyggere.

At Grønland ophørte med at være missionsmark, stillede i kirkelig henseende Grønland og grønlændere lige med Danmark og danskere. Grønlænderne var ikke længere hedenske indbyggere, som danskerne havde en religiøs forpligtelse til at omvende.

Oprettelsen af Styrelsen af Kolonierne i Grønland betød, at handlen og administrationen blev

adskilt. Loven indførte egentlige landsorganer, som kunne udtale sig overordnet om grønlandske forhold, nemlig landsrådene – et for Sydgrønland og et for Nordgrønland – og inddelte Grønland i kommuner, der fik hver sit valgte råd. Den danske indflydelse på de tidligere organer, forstanderskabene, havde i kraft af en massiv repræsentation af embedsmænd været betydelig. I landsrådene var der kun en embedsmand, som var født medlem, nemlig den danske regerings øverste repræsentant, inspektøren, der var formand for rådet, men som ikke havde stemmeret.

Styrelsesloven gjorde samtidig op med den tanke, at grønlænderne i udgangspunktet skulle være fangere. Forstanderskabernes indretning og beføjelser var grundlæggende baseret på, at sælfangst var

De to landsråd opstod i 1911. De udviklede sig til selvsikre og slagkraftige politiske mod- og medspillere for den danske regering. I 1950 blev de to landsråd til et. Fotoet viser Nordgrønlands Landsråd i 1927, hvor Grønlands første romanforfatter, provst Mathias Storch (1883-1957), står yderst til venstre. Nr. 4 og 5 fra venstre i bageste række er den senere folketingsmand Frederik Lynge (1889-1957) og landsfoged og født landsrådsformand P. Rosendahl (1893-1974).

**|| Arktisk Institut/
Ukendt fotograf**

det rette eksistensgrundlag for grønlanderne. Det var et krav til de valgte grønlandske medlemmer af forstanderskaberne, at de skulle have beskæftiget sig med fangst, og forstanderskaberne forestod desuden det sindrige belønningssystem, repartitionen, der præmierede de flittige og dygtige fangere og straffede de dovne og uduelige. Meningen havde været at etablere en virksom og arbejdsom grønlandsk befolkning og beskytte sælfangererhvervet som økonomisk grundlag for det grønlandske samfund. Styrelsesloven afskaffede belønningssystemet, og incitamenterne til at give sig i kast med fx fiskeri eller fåreavl blev større.

De to love var skabt i et Danmark under politisk forandring. I 1901 var den første venstre-regering blevet udpeget, fordi Venstre havde flertal i Folketinget. I Landstinget var det fortsat de konservative kræfter, der på grund af 1866-grundlovens privilegerede valgret havde flertallet, men i 1900 havde en lille reformvenlig konservativ gruppering, De Fri-konservative, brudt med Højre. I 1902 mistede Højre det absolutte flertal i tinget, og De Frikonservative havde nu de afgørende mandater. Det førte til en reformproces med flere demokratiserende tiltag. De grønlandske love om skole og kirke og Grønlands Styrelse udsprang af samme ånd, der i 1903 fostrede de danske menighedsråd, og som i 1908 ændrede valgreglerne til de danske kommunalbestyrelser, der herefter udelukkende blev baseret på lige og bred valgret. Som man indtil denne reformperiode havde været påpasselig med at give tyende og kvinder valgret, havde den danske regering tvivlet på, om grønlanderne var selvstændige nok.

I samme periode var Grønland blevet godt stof i medierne. De mange ekspeditioner i området og en stadig mere intensiv dækning af forholdene i Grønland skabte en øget interesse, som fx førte til

foreningen Det Grønlandske Selskab (1905), der i Danmark forestod foredrag og debatarrangementer om grønlandske spørgsmål. Generelt begyndte danske medier nu også i noget højere grad at omtale og diskutere grønlandske forhold.

Lovene var altså på flere måder et udtryk for nybrud. Ordningen var dog også en konsekvens af og i fin overensstemmelse med tidligere tiders danske tilgang til det grønlandske styre. Det havde været den danske stats officielle bestræbelse, at grønlænderne selv skulle blive i stand til at tage ansvaret for Grønlands styrelse. Seminariernes etablering i 1840'erne, forstanderskabernes oprettelse og den første grønlandske (og grønlandsksprogede) avis *Atuagagdliutits* og Godthåb Trykkeris etablering i årene omkring 1860 spillede en afgørende rolle i etableringen af en øget politisk og retslig bevidsthed i den grønlandske befolkning. Alle begivenheder var snarere produktet af et idealistisk dansk motiv end et egentligt grønlandsk krav.

Det var kendetegnende for den danske tilgang til grønlændernes deltagelse i det offentlige liv, at den i det store og hele var i overensstemmelse med den bedømmelse, man i de danske valgretsdiskussioner havde underkastet alle andre samfundsgrupper i spørgsmålet om en udvidelse af deres politiske rettigheder, nemlig en vurdering af deres parathed til deltagelse. Det var naturligvis en subjektiv bedømmelse og indskrænkede heftigt de synspunkter i debatten, der lå de udelukkede grupper på sinde – i grønlændernes tilfælde ovenikøbet en hel etnisk gruppe.

Omvendt var der principielt åbent for, at den enkelte samfundsgruppe kunne udvikle sig – fx dannelsesmæssigt eller selvstændighedsmæssigt. De pseudovidenskabelige raceantropologiske undersøgelser, der i tidens ånd i slutningen af 1800-tallet

også havde fundet sted i Grønland, og som havde potentiale til at låse grønlænderne racemæssigt fast i samfundshierarkiet, fik til gengæld ikke politisk betydning.

I Styrelseslovens motiver og debatten om loven foregreb indenrigsministeren, Venstres Sigurd Berg (1868-1921), spørgsmålet, om grønlænderne var parate til en større politisk rolle. Det var altså et udbredt synspunkt, at de ikke var. Indenrigsministeren imødegik problematiseringen ved at føre netop forstanderskaberne frem som vidner:

”Spørges der nu, om den indfødte Befolkning er naaet saa vidt i Udvikling, at det kan forventes, at den vil kunne modtage en Reform, hvis Hensigt er efterhaanden at overlade den selv Varetagelsen af sine kommunale Anliggender [...] maa dette Spørgsmaal utvivlsomt besvares bekræftende, idet de indfødte Distriktsforstandere alt i en længere Aarrække i væsentlig Grad have administreret de nuværende Kolonikasser, om end ikke fuldstændigt, saa dog indenfor snævrere Grænser, og paa enkelte Undtagelser nær have de i Praksis vist, at de ere Opgaven mægtige, selv hvor det har drejet sig om en saa vanskelig Opgave som at administrere Fattighjælpen”.

Det er tydeligt, at der faktisk var vakt en samfundsmæssig interesse hos grønlænderne. I 1900'erne diskuterede man, hvad det ville sige at være grønlænder. Allerede da *Atuaqagdliutit* udkom første gang i 1861, fremgik det, at der var en kollektiv grønlandsk identitet, som afgrænsede Grønland og grønlændere fra både europæere og de øvrige inuitter, selv om inuitternes stærke etniske slægtskab blev betonet. Avisen lagde spalter til en egentlig offentlig debat om grønlændere og Grønland.

En central institution i debatten blev Godthåb Seminarium fra 1845. Formålet var at uddanne kateketer, men seminariet var også vigtig aktør i den offentlige debat, hvor både seminariets undervisere og de uddannede blandede sig.

I forbindelse med etableringen af den grønlandske kirke i 1905 intensiverede kateketerne deres arbejde, og gudstjenester og religiøse møder blev mere regelmæssige. Efter en række vækkelsesmøder i vinteren 1907-1908 blev den kristelige forening Pexatigingniat stiftet i marts 1908. Foreningen var i udgangspunktet en vækkelsesforening, men den individuelle bevidsthed om personlig omvendelse førte også til en politisk og national bevidsthed. Frustrationerne hos de grønlandske forstanderskabsmedlemmer i kampen med de danske medlemmer bidrog også til en omfattende diskussion af, hvad den grønlandske identitet var. Debattens konklusion var, at det grønlandske sprog, den fælles historie og selve landet dannede rammen om den fælles identitet. At man godt kunne være grønlænder uden at være fanger, var et opgør med den erhvervsmæssige norm, der dannede grundlag for forstanderskabernes indretning, og det banede vejen for kateketens rolle som ledende grønlandsk intellektuel, da hans boglige sysler ikke udelukkede ham fra grønlandskheden.

Ved udgangen af 1900-tallets første årti havde man således i Grønland en potent offentlig debat og en reflekteret opfattelse af grønlandskhed – i hvert fald hos den grønlandske elite. Forstanderskabernes grundlag var forældet.

Og i 1914 udkom Grønlands første roman.

Demokratisering

Romanen hed *Sinnattuagaaq* og var skrevet af Mathias Storch, der siden kirkeloven i 1905 havde

To af tidens
rockstjerner,
grønlandsfarerne Peter
Freuchen (1886-1957) og
Knud Rasmussen i 1913.
|| Arktisk Institut/
Ukendt fotograf

været Grønlands første visitatsprovst. Året efter oversatte polarforskeren Knud Rasmussen (1879-1933) romanen til dansk, og den fik titlen *En Grøn-lænders Drøm*. En ikonisk scene i romanen er fra et forstanderskabsmøde, hvor præsten, der var født formand, spørger, om der er nogen, der har en sag at fremføre. Herefter begynder alle de grønlandske medlemmer at tale i munden på hinanden. Præsten appellerer til, at man taler en ad gangen, mens flere grønlandske medlemmer indvender, at så kan de ikke huske, hvad de vil sige. Et grønlandsk medlem påpeger, at de grønlandske medlemmer aldrig får indflydelse på beslutningerne, men han bliver

afbrudt af et andet grønlandsk medlem, der begynder at tale om en dræbt hund. Mødet udvikler sig til forvirring og derefter til stilhed:

”Der blev atter rettet en Forespørgsel til Forsamlingen, om der var nogen, der ønskede Ordet, men da ingen denne Gang svarede, talte de danske Medlemmer derpaa lidt med hinanden og hævede saa Mødet”.

I romanens fremtidsdrøm i året 2105 er der en anderledes selvsikker og deltagende aktivitet hos de grønlandske politikere. Den drømmende hovedperson Pavia oplever i byens imponerende trykkeri at se en både grønlandsk og dansk valgliste fra det netop overståede landsrådsvalg. Samfundet er med andre ord blevet tosproget:

”Der stod noget om en Købmand, som hed Abel, der havde holdt en Valgtale, anbefalet sig selv og talt om alt det, han vilde gøre for sine Landsmænd: Handelen, Fiskeriet, Administration, og hvorledes alting burde styres og forvaltes paa en bedre Maade end nu, i Følge *hans* Overbevisning.

’Hvad er alt dette, og hvor er jeg?’ kunde Pavia ikke lade være med at sige til sig selv”.

Det var et grønlandsk samfund, hvor grønlænderne havde taget deres skæbne i egne hænder.

Storchs ønske om modernisering af Grønland var ikke en enlig svale, og de nye landsråd gav fra 1911 grønlænderne et forum, hvor de kunne udtrykke deres ønsker. Det benyttede de grønlandske medlemmer sig af helt fra start – fx ved forslag om flere grønlandsksprogede bøger ”af Belærende Art” eller om at ”hjemsende” en sydgrønlænder til Danmark. Han skulle lære at lave smør og ost, så han

kunne undervise i det hjemme i Grønland. Det var nødvendigt for grønlænderne at have kendskab til ikke alene de nyeste metoder, men også bare basal viden. Tilegnelsen af viden og kundskaber på eget sprog blev derfor afgørende.

Forslagene blev dog ofte problematiseret af formanden eller helt eller delvist afvist af Indenrigsministeriet, som landsrådene i begyndelsen hyppigt bøjede sig for. Det siger ikke så lidt om den danske regerings autoritet, at det var muligt blankt at afvise krav fra grønlandske politiske organer.

I 1800-tallets Europa blomstrede befolkningernes politiske selvtillid og var fx med til at bane vej for kravet om parlamentarismens indførelse i Danmark. Men reformprocessen var endnu ikke kommet til Grønland. Det prægede landsrådenes første år. Den grønlandske folkestemme havde fortsat ikke en indre styrke og legitimitet, der var stærk eller selvsikker nok til at sætte hårdt mod hårdt og i sidste ende kræve Grønland styret efter landsrådenes vilje.

Den manglende evne for landsrådene til at sætte handling bag ord skabte naturligvis en vis frustration i den grønlandske befolkning. Frustrationen udviklede sig nogle steder konfrontatorisk over for danskerne. Den grønlandske præst Peter Rosing (1892-1965) angreb i en artikel i den nordgrønlandske avis *Avangnâmioz* i 1920 netop dette ”danskerehad”. Han hævdede, at der var tale om et uoplyst synspunkt, og at grønlænderne havde brug for danskerne til at blive ”klogere på det, som er udgået vores opmærksomhed”. Tilknytningen til Danmark skulle grønlænderne blive bedre til at udnytte, og derfor havde man behov for danskerne, der forstod systemet. Rosing opfordrede derfor til, at man samarbejdede med danskerne. Denne linje forfulgte man de næste årtier, og den blev fundamentet for

de tanker og bevægelser, der fra grønlandsk side førte til integreringen i 1953.

Med tiden forplantede den voksende fremskridtstrang sig til landsrådsmedlemmerne. Andelen af forslag fra de grønlandske politikere steg kraftigt i slutningen af 1930'erne, og stadig hyppigere drejede forslagene sig om Grønland som helhed – på trods af at Grønland administrativt fortsat var delt i to. At landsrådene var rådgivende, og den danske administration formelt kunne tilsidesætte beslutningerne, blev i stadig højere grad en juridisk formalitet, mens det i perioden reelt blev sværere og sværere for den danske administration helt eller delvist at tilsidesætte landsrådenes beslutninger. Beslutningerne fik en moralsk vægt, som den danske administration dårligt kunne ignorere.

Et markant eksempel på en stigende politisk selvsikkerhed vidner en sag fra midten af 1920'erne om. Den handlede om færingernes tilstedeværelse i

Efter 1900 kom højtstående danske politikere regelmæssigt til Grønland. I 1923 sendte Rigsdagen i forbindelse med ændringer til Styrelsesloven en delegation. Med var den tidligere statsminister Carl Th. Zahle (1866-1946). Satirebladet *Blækspruttens* tegner Alfred Schmidt (1858-1938) illustrerede under overskriften ”Den kære Familie” Zahles møde med lokalbefolkningen, hvor selv hunden og husene har fået Zahles karakteristiske ansigtstræk. Zahles tipoldemor var grønlander.
|| Alfred Schmidt/*Blæksprutten*/Det Kgl. Bibliotek

Grønland. Den danske regering havde i 1925 spurgt de grønlandske landsråd, om færinger skulle have lov til at fiske i udvalgte grønlandske farvande. Landsrådene tilsluttede sig forslaget, men ikke uden strenge betingelser – fx at færingerne skulle holde sig uden for søterritoriet og fjordene, og at en kontrollør skulle sikre, at færingerne overholdt reglerne. Sagen førte til et anspændt forhold internt i riget – navnlig mellem færinger og grønlandere. Et indlæg i *Atuagagdliutit* i 1931 illustrerer fint de problematiske forhold, som grønlanderne altså ikke bare fandt sig i:

”De sidste somre er det ikke længere et sært syn at se små skibe, der er her for torskene, og de fleste er fra Færøerne, og de må fiske fra øer og revene længst væk, men de følger ikke reglerne. Nogle gange fisker de lige ved siden af grønlanderne. [...] Jeg var med i en motorbåd, der skal holde øje med dem, og fandt ud af, at de er hensynsløse, og de lader som ingenting og lyver. [...] De tager også uden tvivl edderfugleæg. [...] Det skal der være forbud mod”.

Selvsikkerheden kom også til udtryk i landsrådene insisterer på modernisering. Den blev navnlig intensiveret i slutningen af 1930’erne med landsrådsmedlemmet og præsten Gerhardt Egede (1892-1969) som ledende skikkelse. Han var opvokset i en fangerfamilie og uddannet kateket fra Godthåb Seminarium, inden han videreuddannede sig i Danmark og blev præsteviet. Han havde siden 1923 været medlem af Sydgrønlands Landsråd, hvor han allerede tidligt kritiserede forholdene og agiterede kraftigt for en modernisering. Navnlig sprogsagen fik Gerhardt Egedes opmærksomhed, og i 1937 foreslog han, at der blev sendt flere danske skolelærere til Grønland. Det understreger glimrende de

ændrede forhold mellem landsråd og den danske administration. Forslaget blev enstemmigt vedtaget af rådets grønlandske medlemmer, mens landsfogeden undlod at stemme, vel vidende at regeringen næppe ville imødekomme ønsket. Regeringens svar var afventende, da Statsministeriet ønskede at se, hvordan forsøg med læreruddannede grønlændere og danske lærere i den grønlandske skole faldt ud. Men det var Egede ikke tilfreds med:

”Ved Modtagelsen af Styrelsens Svar var man i Grønland blevet meget skuffet over det indtagne Standpunkt til Sagen. Det blev i Fjor kraftigt fremhævet, at en forbedret Danskundervisning var et almindeligt Ønske blandt Grønlænderne, og man var derfor overrasket over at møde saa ringe Lydhørhed fra de danske Myndigheders Side”.

Landsrådet gentog anmodningen, og det fik Statsministeriet til at udsende flere danske lærere. Episoden viser grønlandsk vilje til at sætte sig op imod de danske autoriteter og til at have selvstændige politiske mål. Det var udtryk for de grønlandske politikeres stigende selvbevidsthed og opgør med tidligere føjelighed eller endda underdanighed over for de danske autoriteter. I sin roman *Tuumarsi* fra 1934, den tredje på grønlandsk, der foregår i et fangersamfund midt i 1800-tallet, lod Frederik Nielsen en fanger give en næsten bibelsk frygtindgydende beskrivelse af inspektøren:

”Og inspektøren selv! Sikke’ tøj han havde på. Han havde gyldne ting på sin frakke og på sin hat, og de glimtede sådan i solen, at man fik ondt i øjnene ved at se på dem”.

I samme roman opsøger hovedpersonen, fangeren Tuumarsi, den lokale kolonibestyrer for at få en butik i sin bygd. Kolonibestyreren svarer, at bygden er ny, og at man ikke har garanti for, at den er stabil, og at han ikke kan give alle bopladser en butik. På den ene side lader Tuumarsi sig overbevise af kolonibestyrerens rationelle argumenter. Men det afholder ham på den anden side ikke fra at påpege, at han ikke bekymrer sig om de andre bopladser, men kun taler sin egen egns sag.

De grønlandske politikeres ageren i Sydgrønlands Landsråd – ikke mindst Gerhardt Egedes – skyldtes hensyn til hele landets interesser og en øget politisk selvsikkerhed. Det gjorde det naturligt, af og til nødvendigt, at svare landsfogeden og Statsministeriet midt imod. Selvsikkerheden var udtryk for, at de grønlandske politikere nu faktisk var overbeviste om deres egen politiske modenhed.

Det var denne insisteren over for de danske myndigheder, der i 1939 gjorde det muligt for de grønlandske landsråd – efter gentagne anmodninger fra grønlandsk side og flere problematiseringer fra dansk side – at sende en delegation til Rigsdagens Grønlandsudvalg for at diskutere moderniseringsprocessen.

Modernisering

I 1924 gjorde Otto Frederiksen (1890-1957) alvor af sin mangeårige drøm og anlagde sit eget fåreholdsted. I bunden af Skovfjorden i Sydgrønland, hvor Erik den Røde havde haft sin gård Brattahlid, og over for det, der med tiden først skulle blive den amerikanske flyvebase og siden lufthavnen Narsarsuaq, etablerede han bygden Qassiarsuk. Han blev en af de første, der gjorde fårehold til levevej og var med til at bane vejen for nye erhverv i Grønland. Bygden fik derfor også besøg af statsminister

Thorvald Stauning (1873-1942), da han i 1930 var på grønlandsrejse. I forbindelse med kong Frederik 9.s (1899-1972) besøg i 1952 fik Otto Frederiksen ridderkorset. Fåreholderstedet er stadig ejet af samme familie, og Otto Frederiksens barnebarn driver et mindre vandrehjem. Hans kone er skolelærer på bygdens skole, der er et mønstereksempel på, at bygdeskoler kan have kvalificeret lærerkapacitet og være veldrevne. Den smukke, grønne og virksomme bygd er en moderniseringens succeshistorie og eksempel på, at moderniseringsprocessen, som de grønlandske politikere var begyndt at slå til lyd for og understøtte, også blev skabt af handling fra befolkningens side.

Moderniseringen havde mange former, og forskellige folk promoverede forskellige former for modernisering, men drømmen om et moderne Grønland var et samlende fænomen i Grønland og prægede også i høj grad de æstetiske udtryk. Fx i den ellers noget konservative digterpræst Henrik Lunds (1875-1948) sang "Vort ældgamle Land" fra 1912, der blev Grønlands nationalsang:

De fremskredne folk et eksempel os gav,
og det vil vi også stræbe efter,
mens bøgernes verden er vores vandringsstav,
som bær os frem og giver nye kræfter.

Umuligt nu længer at blive i ro,
kalaallit, mod store mål vi stævner.
Som fribårne folk vi i landet vil bo;
begynd at tro på jeres egne evner!

For Henrik Lund var ønsket om modernisering knyttet til inspiration fra lande, der udviklingsmæssigt var længere fremme – mest oplagt Danmark – og en drøm om at indtræde på lige fod i deres kreds.

Behovet for inspiration fra Danmark kom også til at præge det politiske system. Da Styrelsesloven i 1925 blev lavet om, fik danskere med en tjenestetid på mindst to år valgret på lige fod med den grønlandske befolkning, og der blev ved siden af de hidtidige landsråd og kommuneråd oprettet sysselråd – et for hvert kolonidistrikt – som ud over distriktets kommunerådsformænd og landsrådsmedlemmer bestod af et tilsvarende antal embedsmænd. De var som regel danskere. Desuden fik landsrådsformanden, den danske landsfoged, stemmeret.

Kolonimagtens metafor om, at grønlandere var som børn, tog grønlandske debattører op i de sidste årtier af 1800-tallet, hvor de appellerede til, at grønlanderne dygtiggjorde sig. Dermed skulle de fralægge sig det barnlige og blive kyndige voksne. Denne drivkraft lagde grunden til ønsket om modernisering. Kernen i Storchs roman fra 1914 – fremtidsdrømmen – er klart udtryk herfor, og det taler sit klare sprog, at også Grønlands anden roman er det.

Romanen *Ukiut 300-nngornerat*, på dansk *300 år efter*, foregår i 2021, altså ved 300-årsjubilæet for Hans Egedes ankomst. Handlingen foregår i et Grønland, hvor enhver form for national sondring mellem grønlandere og danskere glimrer ved sit fravær. Forskellene er udjævnet. Læseren møder et Grønland, hvor nye erhverv som fiskeri og fåreavl har taget over, og hvor Grønland er blevet integreret i Danmarks Rige – det mål, Grønland under forfatterens egen ledelse nåede i 1953. Som i Storchs roman er det altså endnu en gang ønsket om et moderne Grønland, der bærer historien, men ikke blot som en fjern drøm, nu om et ikke helt så fjernt fremtids-håb.

Romanens forfatter var Augo Lynge, der med bogen tog et af de første skridt mod at blive den ledende skikkelse i moderniseringsprocessen. Augo

**”Ungdommens leder”
og ”Folkets talsmand”.
Som skolemand,
foreningsmand og
fast repræsentant
for Grønland i
afkoloniserings- og
integreringsprocessen
var Augo Lyng en af
moderniseringens
ubestridte ledere. Hans
politiske mål var, at
grønlænderen skulle
blive en ”god, dansk
borger”. Da han i 1959
gik ned med det nye
og moderne skib M/S
Hans Hedtoft, blev
moderniseringen af
Grønland også hans
endeligt.
|| Arktisk Institut/Erik
Holtved**

Lyng var uddannet lærer fra Godthåb Seminarium og havde videreuddannet sig i Danmark, blandt andet på Jelling Seminarium. I 1930 blev han ansat som lærer ved seminariet i Godthåb og sad fra samme år i byens kommunalråd. Som det var tilfældet for så mange andre af moderniseringsprocessens ledende skikkelser, var hans store sag folkeoplysning. Han udgav 1934-1948 sit eget tidsskrift *Tarqigssût (Lygtepinden)*. Hans stjerne steg i løbet af 1930'erne og 1940'erne, og omkring 1950 var han Grønlands førende politiske stemme. Afgørende for Augo Lyngs syn på moderniseringen var et foredrag i 1925 af Knud Rasmussen efter den femte Thuleekspedition, hvor den store opdagelsesrejsende fortalte om erfaringerne med engelsk som undervisningssprog hos inuitterne i Alaska som en vej til viden og uddannelse.

Den grønlandske historiker og nuværende direktør for Grønlands Nationalmuseum Daniel

Thorleifsen (1962-) ser i Augo Lynge en udfordring af den cirkulære tidsopfattelse i det traditionelle grønlandske samfund. Lynge ønskede forandring og modernisering, og den cirkulære tidsopfattelse blev altså hos Lynge erstattet af en lineær og europæisk tidsopfattelse. Det er Thorleifsens synspunkt, at netop den manglende overensstemmelse mellem Lynges lineære og den jævne grønlænders cirkulære tidsopfattelse blev grunden til, at moderniseringsprocessen kom til at efterlade en række grønlændere med traumer og desillusion. Imidlertid var tanker om fremtiden blevet et indgroet element i en stor del af den toneangivende grønlandske opinions måde at se tingene på, allerede inden Lynge blev toneangivende. Et læserindlæg fra 1930 beskrev det meget malerisk:

”I andre lande sker der ofte ting der ændrer landet, og vi er nu kommet til tider hvor der sker nye ting. Som isbjerge der kælver og skubber, så bevæger mennesker sig fremad – langsomt men ustoppeligt. Mennesker kan ikke stoppe bevægelse”.

Ikke desto mindre kan Thorleifsens pointe anskueliggøre det chok, der gik igennem den grønlandske befolkning, da de markante ændringer begyndte at tage form. Moderniseringsønsket blev nemlig på mange måder en alvorlig udfordring af det traditionelle grønlandske samfund. For det første led den traditionelle sælfangst under en svindende bestand og tranoliens manglende konkurrencedygtighed, mens de nye erhverv, især fiskeriet, havde et anderledes godt potentiale. For det andet kunne fangerbygdernes indbyggere med fordel bruges netop i de nye erhverv, og da bygderne desuden var dyre at servicere, var koncentrationen af landets befolkning i større og færre byer umiddelbart fordelagtig.

Og for det tredje nødvendiggjorde en markant samfundsomlægning også muligheder for uddannelse – både i de nye erhverv og i de funktioner, som et moderne Grønland skulle indeholde. Da den grønlandske litteratur var sparsom, opstod et ønske om mere grønlandsksproget litteratur, der dog hurtigt udviklede sig til et krav om intensiveret danskundervisning, så man kunne bruge dansksprogede materialer.

Dermed kom Grønlands traditionelle erhverv, boform og sprog i spil. Det førte naturligt nok til en vis skepsis hos den grønlandske befolkning, men det var også en udfordring af den traditionelle danske grønlandspolitik, der netop havde etableret sælfangeren som en grønlandsk arketype.

Både grønlændere og danskere var splittede i moderniseringsspørgsmålet. På den ene side var de konservative, eller traditionalisterne, som manede til besindighed i frygt for, at Grønlands kultur, sprog og egenart skulle lide overlast. Grønlandske repræsentanter var digterne Henrik Lund og Jonathan Petersen (1881-1961) – en dansk var Knud Oldendow (1892-1975), der i 1924-1932 var inspektør (efter 1925 landsfoged) for Sydgrønland og fra 1938 direktør for Grønlands Styrelse. Den danske administrations konservatisme, der indtil slutningen af 1930'erne prægede den danske grønlandspolitik, var baseret på, at en for skånselsløs åbning af Grønland ville være nedbrydende og i sidste instans ødelæggende for det grønlandske folk. Helt på samme måde, som den havde været det for de indianske stammer i USA.

På den anden side var modernisterne. Her spillede fra grønlandsk side Augo Lyngé, Frederik Nielsen, Gerhard Egede og redaktøren Kristoffer Lyngé (1894-1967) markante roller. De havde siden 1930'erne været bemærkelsesværdigt klare og

hårdtslående i deres ytringer – ikke mindst Gerhard Egede, der i 1930'erne og 1940'erne var den mest dominerende fortaler for moderniseringsbestræbelser:

”Man kan [...] ikke føre Grønlænderne tilbage til deres oprindelige Standpunkt, hvorfor man bør stræbe at bibringe dem Evne til at hævde sig paa lige Fod med andre Nationer”.

Fra dansk side spillede Nordgrønlands landsfoged 1939-1947 og senere departementschef i Grønlandsministeriet Eske Brun (1904-1987) en væsentlig rolle i kampen for nye grønlandske forhold, men også polarforskere som Knud Rasmussen argumenterede for grønlandsk modernisering. Mange ledende danske politikere, fx statsminister Stauning, tilsluttede sig principielt denne tankegang før 1940, men det var først efter genforeningen i 1945, at der efter intens presse-mæssig dækning af de grønlandske forhold blev skabt en ivrig dansk konsensus om en aktiv modernistisk grønlandspolitik. Det nye fokus kom i nogen grad til at overskygge, at der stadig herskede skepsis om spørgsmålet blandt nogle grøn-lændere. Især den socialdemokratiske statsminister Hans Hedtofts (1903-1955) personlige engagement markerede, at der var tale om aktiv dansk handling – uden tidligere tiders fodslæbende holdning.

Selv om grøn-lænderne var uenige i spørgsmålet, er det svært at finde modstandere mod et øget dansk kulturelt og sprogligt præg på Grønland. Også traditionalisterne støttede tendensen, men mandede til større forsigtighed. Og modernisterne var omvendt ikke ligeglade med grønlandsk sprog og kultur. Augo Lyng skrev om det grønlandsk sprog, Kristoffer Lyng udgav en grønlandsk mytesamling,

og Frederik Nielsen oversatte H.C. Andersen og Grundtvig til grønlandsk.

Sondringen mellem traditionalisten og moder-
nisten fra et grønlandsk perspektiv gik altså ikke
på, om den danske indflydelse skulle øges. Det var
alle enige om. Den gik i stedet på intensiteten, og
hvordan ændringerne skulle finde sted uden at gøre
for stor skade på de mest vitale dele af grønlandsk
kultur.

Fisk, får og fredning

Jæger- og fangerkulturen stod i 1920'erne og
1930'erne over for alvorlige udfordringer. Sælbe-
standene var svindende, og efterhånden udkonkur-
rerede petroleum tranolie. Også rensdyrene var i
tilbagegang.

Tilbagegang i bestand for landdyr førte til omfat-
tende debatter om fredning i Grønland. Fredning
var ikke et nyt fænomen i Grønland, men moder-
nisterne øgede fokus på området betragteligt. Det
var den unge, men senere toneangivende moder-
nist Kristoffer Lynge, der i 1924 havde foreslået en
fredning af rensdyr og edderfugle i Sydgrønland i
sommerperioden. I Frederik Nielsens roman *Tuumarsis*
belærer Tuumarsi sine sønner om, at rovdrift
kan føre til mangel på rener, hvilket børnene ikke
helt forstår. Det var et direkte indspark i den sam-
tidige debat om fredning. Sagen skabte uenighed i
landsrådene mellem en gruppe, der betonedede det
umiddelbare behov for jagt og henviste til, at befolk-
ningen skulle have mad på bordet, og en moderni-
stisk gruppe, der gik ind for bæredygtig jagt. Det er
oplagt at forestille sig, at det var udtryk for en deling
mellem mennesker, der drev jagt, og mennesker,
der ikke gjorde, men det er ikke tilfældet. Flere mo-
dernister var passionerede jægere. I stedet var det
formodentlig en deling mellem dem, der betragtede

Qaarsuarsuk i 1909.
|| Arktisk Institut/
Arnold Heim

jagt som grundlaget for overlevelse, og dem, der nu bare så det som en fritidsbeskæftigelse. Jægersamfundet var under pres.

Udfordringerne for sælfangsten var dog markant værre, da den var en bombe under de grønlandske familiers og Grønlands økonomi, mens landdyrsjagten blot udgjorde et supplement. Svaret måtte være at finde nye erhverv. De to væsentligste blev fiskeriet og fåreavlen. De første forsøg med fiskeri-erhvervet fandt sted omkring 1900, mens en fåreavlsstation så dagens lys i Julianehåb i 1915. Det blev de erhverv, de grønlandske politikere satte deres lid til. Den danske administration var derimod mere skeptisk over for forkastelsen af sælfangererhvervet, som hidtil havde været hjørnестenen i Den Kongelige Grønlandske Handels indtægter. Det var et brud med oprindelighedspolitikken.

Også minedrift blev forsøgt. Fra 1905 blev der brudt kul i Qaarsuarsuk på Nuussuaq-halvøen nord for Diskoøen, og i 1924 åbnede der også et kulbrud i Qullissat, der overtog materialer og redskaber fra Qaarsuarsuk, da minen lukkede året efter. På

grund af kullenes relativt dårlige kvalitet og høje pris opfattede administrationen dog kulbruddet i Qullissat som meget lidt rentabelt. I Grønlandskommissionens betænkning fra 1950 blev lukning stillet i udsigt, hvilket dog først blev gennemført i 1972 – til stor skade for Danmarks popularitet i den grønlandske befolkning. Kryolitbruddet i Ivigtut (Ivittuut) i Sydgrønland, der havde været aktivt siden midten af 1800-tallet, bidrog også til grønlandske indtægter, men var udelukkende bemandede af danske arbejdere.

Fiskeriet blev afgørende for den grønlandske økonomi, men også for den grønlandske debat om identitet. Erhvervet havde været betragtet som et supplement til sælfangsten – og i øvrigt som uværdigt for en ægte grønlænder. Pjaltefiskerne, der levede af fiskeriet, kunne i slutningen af 1800-tallet kun dårligt rummes under betegnelsen grønlænder. Nu ønskede kun få dog at holde fast i opfattelsen af den ægte grønlænder som fanger, og fiskeriets indtog førte til, at fangererhvervet – i modsætning til fædrelandskærligheden, sproget og historiefortællingen – blev mindre centralt i den grønlandske selvopfattelse.

Også landbruget fik godt tag i den grønlandske folkesjæl. Da Otto Frederiksen i sin tid havde bedt Sydgrønlands Landsråd om et lån til oprettelse af sit fåreholdersted, var der budgetteret med 150 får. Ved optællingen i 1952 var der 4.563 får i Qassiarsuk. Stauning oplevede på sin grønlandsrejse i 1930, at befolkningen i en anden stor fåreholderbygd, Igali-ku, identificerede sig med landbruget og tænkte sig selv som ”store Agrarer”. Landbruget var kommet til Sydgrønland for at blive.

Nye erhverv krævede imidlertid ny viden. Drømmen var at få trykt lærebøger om landbrug og fiskeri, men også at tiltrække europæere, der skulle

være rollemodeller i de nye erhverv. I konflikten med færingerne om fiskeriet ved Grønland blev det et hyppigt tilbagevendende emne, at grønlænderne ikke havde tillid til, at færingerne ville lære fra sig, hvis de måtte benytte grønlandsk arbejdskraft. De grønlandske politikere mistænkte færingerne for kun at ville bruge den grønlandske arbejdskraft i underordnede stillinger uden at videregive viden til grønlænderne.

På den ene side understreger de selvstændige initiativer fra grønlandsk side netop, at landet havde vundet en høj grad af selvsikkerhed. På den anden side stillede ambitionerne med nye erhverv for inuitterne i Grønland også grønlænderne i et anderledes afhængigt forhold af Danmark. De blev danskernes 'lærlinge'. Mens systemet med Den Kongelige Grønlandske Handel hidtil havde været baseret på, at grønlænderne var bedre til sælfangst, blev grønlænderne altså nu afhængige af hjælp fra moderlandet.

Ændringen fik også opdragende ord med på vejen fra prædikestolene. Her erklærede Gerhardt Egede og Henrik Lund for sognebørnene, at børnene skulle holde op med at jage spurve med sten. Det gjorde man ikke i et moderne samfund. Det havde ellers tidligere været almindeligt at skaffe sig proviant på denne måde, da patroner var dyre, men det var stenaldermetoder, erklærede de to pastorer fra prædikestolen.

Fra bygd til by

På Sydgrønlands Landsråds sommermøde i 1922 overvejede Gerhardt Egede den moralske tilstand i bygden Sermilik med knap 30 indbyggere:

”[...] Beboerne dersteds er bleven demoraliserede af Naboskabet med Grafitbrudet ved Amitsok.

Pladsens Beboere kommer trods alle Forbud til Brudet, og der er endogsaa Eksempler paa, at Baade med Kvinder har været der paa Besøg. Trods alle Foranstaltninger og Forbud viser det sig ugørligt at forhindre dette, og Resultatet er da ogsaa blevet, at Beboerne i de faa Aar, Grafitbrudet har bestaaet, er gaaet stærkt tilbage i Fangstevne og Velstand, saavel Konebaade og Kajakker forsvinder, og Befolkningen er næsten ude af Stand til mere at drive Erhverv”.

Kateketer og præster udgjorde i 1900-tallets første årtier ryggraden i den grønlandske elite, og det var med til at intensivere den etiske dimension i moderniseringsspørgsmålet. Frygten for umoralsk livsførelse var i hvert fald et tilbagevendende tema hos navnlig Gerhardt Egede. Resultatet af drøftelserne om Sermilik blev, at man enstemmigt indstillede til ministeriet, at man nedlagde bygden og forflyttede befolkningen, hvis ikke indbyggerne selv valgte at flytte.

Flytningen af Sermilik blev den første politisk motiverede nedlæggelse af en grønlandsk bygd, men ikke den sidste. På landsrådsmødet i 1934 foreslog fangeren Kristoffer Salomonsen, at man gjorde det samme med bopladsen Tuapait. Formanden, landsfoged Aksel Svane (1898-1991), indvendte, at befolkningen ikke skulle tvinges til en flytning, den ikke selv havde ønsket. Hertil svarede Gerhardt Egede, at der hverken var noget juridisk eller politisk problem i at nedlægge en bygd og flytte befolkningen. Forslaget om flytning blev vedtaget med samtlige stemmer undtagen en, formodentlig Svanes. Men denne gang var argumentet for en flytning dog et andet. De hygiejniske forhold var for dårlige, og enten skulle de forbedres, eller også skulle man flytte befolkningen. Hvor flytningen af Sermilik altså havde drejet sig om fangst og moral, så blev

nedlæggelsen af Tuapait et spørgsmål om, hvorvidt politikerne ønskede at investere i hygiejnemæssige faciliteter. Groft sagt var ideen, at bygdebeboerne skulle komme til moderniseringen – ikke omvendt.

Forflytninger af større eller mindre dele af et lands befolkning er et markant indgreb i den enkeltes liv. Koncentrationspolitikken – grundlagt i 1930'erne – fik de næste årtier et mere vidtgående perspektiv, og forflytningerne er den dag i dag et omtåleligt punkt i grønlandshistorien. I samtiden mente man dog formodentlig, at man stod med ryggen mod muren. Skulle det grønlandske samfund overleve, måtte moderniseringen intensiveres, og det skulle ske koordineret og systematisk. Det er således heller ikke tilfældigt, at det var i 1937, at muligheden for ekspropriation blev indført i Grønland.

En egentlig koncentration vandt fodfæste i årene efter Anden Verdenskrig, men nu med den erhvervsmæssige udvikling som det væsentligste argument. Fangererhvervet gik tilbage, mens arbejdskraften med fordel kunne bruges i fiskeriindustrien i de større bebyggelser. I fangersamfundet havde det været en fordel, at befolkningen var spredt over kysten, men de nye erhverv krævede koncentration i byerne. Det var fortsat landsrådene, der tog initiativerne, men den danske administration var nu – som på sprog- og erhvervsområdet – væsentligt mere imødekommende over for de grønlandske ønsker.

Allerede inden den mere organiserede indsats efter 1950 havde man i Sydgrønlands Landsråd været opmærksom på Nanortalik Distrikt. I 1940'erne blev bygden Sammisoq nedlagt, og befolkningen flyttet, og i 1949 havde 75 % af Aappilattoq Kommune i samme distrikt ønsket at flytte. Rigsdagens Grønlandskommission udpegede i 1950 netop Kap Farveløgen i Nanortalik Distrikt som et indsatsområde for fraflytninger. Det blev fulgt op af en skrivelse

fra Frederik Nielsen, der på befolkningernes vegne opfordrede til snarest mulig forflyttelse fra de to bopladser Nuuk og Aappilattoq. Nuuks gamle kateket havde udtrykt ønske om, at forflyttelsen allerede kunne være sket i sommeren i 1949: ”Nu kommer vi vinteren i møde, og vi gruer for dens komme”.

Derudover gjorde kommissionen også opmærksom på det langstrakte område omkring Upernavik og Uummannaq i nord. Her var sælfangsten vigende, men torskefiskeriet blev ikke set som en mulighed. Kommissionen foreslog samtidig, at kulproduktionen i Qullissat på grund af manglende rentabilitet blev afviklet, så stedet løbende kunne affolkes. Endelig blev det slået fast, at

”en flytning af befolkningen, gennemført ved tvangsforanstaltninger og magtbud, må lades ganske ude af betragtning som værende afgjort i strid med både de liberale og demokratiske principper, det danske samfund hylder”.

Der hersker dog ikke tvivl om, at både danske og grønlandske ledende kræfter så koncentrationen som en forudsætning for en vellykket modernisering. Især det stærke ønske om fiskeriet som bærende erhverv gjorde det nødvendigt at samle befolkningen, så fisk kunne bearbejdes.

Sprog

Det var ikke nok at få udgivet bøger om de nye erhverv i behersket tempo på grønlandsk. Der måtte drastiske metoder i brug. Grønland måtte åbne sig sprogligt for omverdenen. Dansk var det naturlige valg – ikke bare i sig selv, men også som et middel til at lære engelsk. På grund af den grønlandske tilknytning til Danmark var det mest naturlige for grønlænderne at lære dansk.

En tættere tilknytning til Danmark blev for både grønlandske og danske politikere en uløselig del af moderniseringsprocessen. Den 14. januar 1954 blev det kulturelle bånd knyttet lidt strammere, da den danske tegneseriefigur Rasmus Klumps eventyr begyndte at udkomme som den første tegneserie på grønlandsk.
 || *Atuagagdliutit – Grønlandsposten*

Synspunktet var dog ikke nyt. Mathias Storch havde fremsat ønske om øget danskundervisning ved et grønlandsk præstekonvent i 1914, og i Rigsdagens Grønlandskommission af 1920 havde Storch og de øvrige grønlandske medlemmer ihærdigt gjort opmærksom på, at det var et udbredt grønlandsk ønske. Med ændringen af Styrelsesloven i 1925 blev dansk et fag i den grønlandske børneskole.

Knud Rasmussens foredrag i Rigsdagen samme år efter den femte Thuleekspedition, der blandt andet var gået til Alaska, opfattede modernisterne som en milepæl. Knud Rasmussen gjorde sig til talsmand for grønlænderne og mente, at man kunne lære af amerikanernes ageren over for inuitterne i Alaska. Det kunne føre Grønland "fra det primitive Stadium til det mere oplyste Kulturstadium saa smertefrit som muligt". Augo Lynge, Gerhardt Egede og Frederik Nielsen nævnte foredraget som en afgørende begivenhed i processen for at forstå et kultursprogs betydning for en succesfuld grønlandsk modernisering. Gerhardt Egede havde endda selv undervist i dansk i børneskolen længere tid, end det havde været et lovkrav. Motivet var ikke ligegyldighed over for det grønlandske sprog, men man mente, at hvis det grønlandske sprog kunne have bragt den samme udvikling med sig, så havde man brugt det.

På baggrund af det markante grønlandske krav om bedre danskundervisning, som Stauning havde mødt på sin grønlandsfærd i 1930, nævnte han i sin rejsebeskrivelse:

”Jeg synes denne Klage er berettiget og at den vidner smukt om den grønlandske Befolknings Troskab

Thorvald Stauning blev i 1930 den første siddende danske statsminister, der besøgte Grønland. Umiddelbart efter rejsen udgav han bogen *Min Grønlandsfærd*. Stauning tegnede billedet af et grønlandsk folk, der brændende ønskede modernisering, men han frygtede også, at Grønlands åbning kunne komme for tidligt. Fotoet viser statsministeren i Jakobshavn (Ilulissat), hvor den tidligere cigarsorterer hjælper en kvinde med at få ild i cigaren.
|| Arktisk Institut/
Ukendt fotograf

overfor det Broderland, hvortil den er knyttet, og det maa blive en Opgave i den kommende Tid at finde Former hvorunder dette gode Ønske kan imødekommes”.

Den venlige, men noget u håndgribelige hensigts-erklæring var udtryk for danske betænkeligheder. Man frygtede fx, at det ville gå ud over det grønlandske sprog. Sagen blev trukket i langdrag, og da de grønlandske landsråd tog sagen op i slutningen af 1930'erne, var det i en bemærkelsesværdigt utålmodig tone. De grønlandske landsråd og delegationen, der i 1939 drog fra Grønland til København for at forhandle med Rigsdagens Grønlandsudvalg, udtalte sig nu i vendinger, der ikke havde meget tilovers for hensigtserklæringer. Man ønskede handling.

Fra grønlandsk side var ønsket i mellemtiden blevet mere vidtgående. De grønlandske fortalere for den intensiverede undervisning nøjedes ikke med bare at kræve flere dansktimer. Undervisningen skulle generelt foregå på dansk, mente fx Kristoffer Lynge. Først da ville tilegnelsen af kultursproget dansk virkelig batte.

”Efter de Erfaringer, jeg som Ikke-Fagmand har indhøstet, mener jeg afgjort, at man ingen Vegne kommer med at lære Grønlænderne Dansk, saalænge Dansk gives som Fag i Skolerne. Hvis det er Meningen, at Grønlænderne virkelig skal lære at tale og læse Dansk – og det er uomtvistelig nødvendigt at lære Dansk som Bindeled med den øvrige Verden og som Kultursprog –, saa bør Dansk være Undervisningssprog i visse Fag. Men for at kunne realisere denne Tanke kræves der flere danske Lærere til grønlandske Børneskoler”.

Kristoffer Lynge ledte bogtrykkeriet i Godthåb og

var redaktør for *Atuagagdliutit*. Han gjorde i 1930 et godt indtryk på Stauning, der beskrev ham som ”en ung, kultiveret Mand, [...] der har levende Interesse for Oplysningsarbejdet”. Det prægede Lynges virke hele livet. Han var i 1942 med til at starte den grønlandske radiofoni og fik tilnavnet ’Mr. Grønlands Radio’, inden han i 1952 blev leder af den grønlandske afdeling på Danmarks Radio. Hans enorme indsats for oplysning om Grønland gjorde ham til en af de ledende modernister.

Danskkundskaber var altafgørende, og satsningen førte også til, at flere grønlandske børn frem til 1960’erne tog på skoleophold i Danmark. Mest kontroversielt blev det, at organisationen Red Børnet tilbød Landsrådet at sende maksimalt 20 forældreløse børn til Danmark i 1951 for at bo hos danske familier og gå i skole. Ved behandlingen i Landsrådet året inden var der stor begejstring. Det blev dog problematiseret, at det var Landsrådet, der tog beslutningen – ikke børnenes pårørende – men den holdning imødegik blandt andre seminarielærer Nikolaj Rosing (1912-1976), der fremhævede det som en naturlig følge af reformbestræbelserne:

”Man var i Grønland mere og mere indstillet på, at børn skulle lære dansk, og når der nu fremkom en mulighed for børnene til at komme ud og lære noget, burde Landsrådet støtte det uden tøven”.

Præmissen var, at en tilnærmelse til Danmark var et gode og den vej, Grønland måtte bevæge sig. Det kom markant til udtryk ved, at Landsrådets største betænkelighed var, om børnene ville føle savn eller skuffelse, når de engang skulle væk fra Danmark igen.

Indsamling af tøj i Odense. Danskerne blev efterhånden bevidste om Grønland, og derfor samlede man i 1953 varmt vintertøj, halstørklæder og fodtøj til børnene i Julianehåb. Indsamlingen gav to tons tøj, som efter desinfektion på Epidemisygehuset blev sorteret af kvinder på De forenede Automobilfabrikker. || Fyens Stiftstidendes pressefotosamling/ Odense Stadsarkiv

Integre- ring

Mellem genrejsning og velfærds- hygge

På Nørrebros Sommerrevy i 1931 fremførte den folkekære revykunstner Osvald Helmuth (1894-1966) visen "Hvad har vi gjort, siden vi har det så godt". Den var en slags ode til den danske småstatshygge, som ikke fandt hverken magtbrynde eller storpolitik interessant, men opgivende havde ladet det nære og det jævne være det centrale: "Her er enhver med gothed fyldt til randen, og her er lykken bedre end forstanden". I visen blev der også plads til lidt udenrigspolitik:

Der var engang, vort lille land var større
og syned' bedre på et verdenskort.
Hver dreng kan svare, hvis man ham vil spørge:
"På Knud den Stores tid var England vort".
Vi har engang behersket Nordens riger,
og vi har ejet store kolonier.
Nu er kun Malmø delvist dansk om søndag'n.
Ak, snart er Isseland en saga blot,
og nu vil Dovre-gubben æde Grønland.
Hvad har vi gjort, siden vi har det så godt!

Oversøiske territorier var nærmest i vejen, og imperialismen bestemt ikke værd at dyrke. Store dele af den danske befolkning delte denne tilgang til udenrigspolitikken. Der var mange, der som Osvald Helmuth talte og sang om hygge og velfærd. Den danske småstatsmentalitet havde indfundet sig med nederlaget i 1864. Udenrigspolitik havde man kun bøvnl med. Navnlig efter genforeningen med Sønderjylland i 1920 kunne man vende tilbage til den danske udenrigspolitik fra før 1864 – nemlig ikke at have nogen, som det så rammende var blevet udtrykt af diplomaten Johann Georg Rist (1775-1847).

Men der var også dem, der talte for genrejsning – eller i hvert fald mobilisering af og forsvar for alle dele af riget i en fælles indsats. Det lå i tidsånden. I de første årtier af 1900-tallet havde interessen for opdagelsesrejser, navnlig polarekspeditioner, og verdens fjerne og eksotiske egne fået fornyet styrke. Interessen omfattede i den grad også Grønland. Danske ekspeditionsdeltagere som Knud Rasmussen og Ejnar Mikkelsen (1880-1971) var den tids rockstjerner. I 1902 havde foreningen De danske Atlanterhavsøer begyndt sit virke for at ”fremme den økonomiske Udvikling og at styrke Fællesskabsfølelsen mellem Rigets Beboere”, og i 1905 stiftede tidligere danske embedsmænd i Grønland Det Grønlandske Selskab. Selskabet udviklede sig til et debatforum for grønlandske anliggender.

Viden fra de geografiske ekspeditioner skabte desuden et pres for at få besvaret det uafklarede spørgsmål om, hvilket territorium Danmark med sin tilstedeværelse i Grønland faktisk havde suveræniteten over.

Da ”Dovre-gubben”, Norge, begyndte at røre på sig i 1920’erne og skabe brohoveder i den del af Østgrønland, der fik navnet Erik den Rødes Land, førte det til dansk opmærksomhed og mobilisering.

Mediebevågenheden under Ejnar Mikkelsens store ekspeditions-mæssige indsats i Østgrønland og koloniseringen af Scoresbysund (Ittoqqortoormiit) i 1925 som modoffensiv mod nordmændenes tilstedeværelse blev ikke mindre. Efter stridigheder mellem Norge og Danmark afgjorde Den Internationale Domstol i Haag sagen i 1933. Dansk suverænitet blev anerkendt i hele Grønland.

Der kom samtidig større fokus på den danske grønlandspolitik, der konfronteret med de grønlandske krav om modernisering måtte genopfinde sig selv. Den blev i virkeligheden en blanding af de to strømninger. På den ene side talte danske politikere om den forpligtelse, Danmark havde over for Grønland – at man skulle skærme den grønlandske egenart og nu også hjælpe Grønland til modernisering. På den anden side skulle forholdet normaliseres. Det skulle afklares, hvordan Grønland kunne blive åbnet op over for omverdenen, og velfærdsstaten Grønland blev et ideologisk projekt for flere danske politikere. Danske repræsentanter rejste ofte til Grønland i 1900-tallets første tredjedel. I 1907 besøgte den første minister, indenrigsminister Sigurd Berg, Grønland, i 1921 den første danske konge, Christian 10. (1870-1947), og i 1930 blev Thorvald Stauning den første siddende statsminister, der tog til Grønland. Ud over at være statsminister var Stauning også minister for søfart og fiskeri, og Grønland hørte dermed under ham.

Den danske holdning til spørgsmålet var, at Grønland allerhøjest teoretisk kunne betragtes som en koloni. Det var en tilgang, som også flere grønlandske politikere abonnerede på. En normaliseringsproces skulle føre til, at danskere og grønlændere kom tættere på hinanden – ikke væk fra hinanden. Det tidligere samarbejde mellem danske og grønlændere borgede for, at det kunne ske i god

Kong Christian 10. blev i 1921 den første danske konge, der besøgte Grønland. Fotoet viser kongen med en gruppe festklædte kvinder under besøget. Kvinden umiddelbart ved siden af kongen er Ketura Heilmann (1901-1939), der i 1925 blev gift med Augo Lyngø.

|| Arktisk Institut/H.M. dronning Alexandrine

ro og orden. Med polarforskeren Lauge Kochs (1892-1964) ord:

”Vi Danske er jo ikke noget Herskerfolk, vi har ikke Herskernatur, men der maa hos Eskimoerne være Træk, der gør, at vi kan samarbejde, Træk, der supplerer noget i vor egen Karakter”.

I selve Danmark var udbygningen af velfærdsstaten godt i gang, og den universalistiske velfærdsstats

første milepæle var slået i jorden – ikke mindst med socialreformen i 1933, der gjorde op med skønsprincippet og etablerede omfattende og grundlæggende velfærdsmæssige rettigheder. I det lys skal begivenhederne ses, da repræsentanter for den danske presse – uden Grønlands Styrelses gode vilje – fik adgang til Grønland i 1946. De mødte et relativt fattigt Grønland præget af sygdomme – et samfund, hvor befolkningen til en vis grad boede i primitive boliger og ikke nødvendigvis var lykkelige indfødte. I Danmark fik læserne således udfordret deres opfattelse af et Grønland, hvor dansk humanitet herskede.

Det førte til den, tilsyneladende ubegrundede, holdning, at man ved at lade tingene blive, som de var, kunne skabe en sådan grønlandsk modvilje, at man endte med at skubbe grønlænderne ud af riget og i armene på USA. Efter hjemkomsten fra sin rejse til Grønland i 1948 konkretiserede statsminister Hans Hedtoft frygten:

”Den monopol- og reservatspolitik, vi hidtil har ført, slår ikke længere til [...] Hvis vi ikke selv tager initiativ til at få dette ændret, ender det med, at vi får hele det unge og fremskridtsvenlige Grønland imod os”.

Danskerne så på den ene side ikke sig selv som borgere i en kolonimagt, men var på den anden side stolte over og glade for Grønlands tilknytning til Danmark. I den gryende danske velfærdsstat skabte det nye bredere kendskab til Grønlands fattigdom en massiv dansk konsensus om at komme de grønlandske modernister i møde.

Ligestilling

I 1946 foreslog kontorist Jacob Abelsen ved et fællesmøde mellem de to landsråd, at man måtte in-

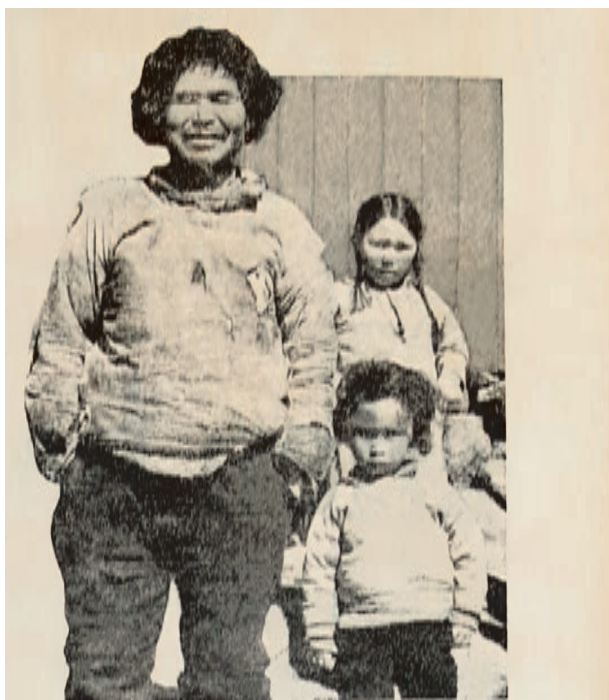
tensivere indsatsen for at få flere grønlandere til at blive fartøjsførere og udstedsbestyrere:

”Jeg synes, at det er paa høje Tid, at Grønlanderne faar første Ret til disse Stillinger. Der findes adskillige Grønlandere, som fuldt ud vil kunne gøre Fyldest i disse Stillinger, og de kender tilmed Kysten bedre. Nu gør de kun Tjeneste som almindelig Kivfat [tjenende ånder] uden Udsigt til Avancement. Der findes adskillige unge Mennesker, som studerer ved højere Skoler med det Formaal engang at blive Udstedsbestyrere, og hvis man skal skaffe Plads til dem, maa man formindske de danske Udstedsbestyreres Antal”.

Problemet med embederne var sådan set ikke nyt. Inddragelsen af forstanderskaberne i fattigsager og retsstridigheder i 1860'erne skyldtes netop, at udstedsbestyrerne ikke kendte nok til området. De danske udstedsbestyrere indgik som regel i det almindelige forfremmelsesræs i den danske administration og havde sjældent jobbet i mange år. Da præsten fra Frederikshåb (Paamiut) Elias Lauf (1894-1981) tog spørgsmålet op i Landsrådet for Sydgrønland i 1929, begrundede han det med, at grønlanderne også ville kunne magte de resterende opgaver i embedet, og at det jo ville blive billigere, da grønlandernes lønninger var lavere end danskernes. Der havde været en vis tilslutning til princippet om, at grønlandere skulle overtage embederne. Frederik Nielsen betragtede netop en grønlandsk udstedsbestyrer som en god forudsætning for udvikling af udstedet. Med til billedet hørte dog også, at fx Henrik Lund så et stort potentiale i at have danske udstedsbestyrere på de steder, hvor der var behov for ”dansk Paavirkning”. Landsfoged Oldendow fandt Laufs forslag decideret stødende,

At åbne Grønland op blev i slutningen af 1930'erne et fast begreb i den danske omtale af Grønland. Her i en annonce for *Billed-Bladet* den 29. august 1939.

|| *Middelfart Venstreblad*

Billed-Bladet lukker Grønland op.

I Dag fortsætter Billed-Bladet sin store Grønlands-Reportage, som Statsminister Stauning i et Brev til Bladet har udtrykt sin Glæde over. Serien vil fortælle alt om Danmarks fjerne Koloni, Verdens største Ø.

Denne Gang skildres et typisk grønlandsk Udsted, Kangamiut. — Det er ingen Overdrivelse, at der aldrig er set Grønlands-Fotografier som disse.

Højest interessant er ogsaa Billed-Reportagen om et Besøg paa Sindssygehospitalet i Nykøbing Sjælland, de højaktuelle Reportager om Verden i Dag og de altid fængslende Skæbne-Skildringer.

Se det nye, store Nummer at

Billed-Bladet

Alverden for 25 Øre.

fordi det kritiserede de danske embedsmænd for ikke at være dedikerede i deres arbejde. Landsrådet endte med ikke at tage stilling.

Da sagen blev taget op igen i 1946, var den dog blevet til et konkret spørgsmål om at tilstræbe ligestilling – en mulighed for, at grønlænderne kunne indtage alle embeder i deres eget land. Den politiske selvsikkerhed i landsrådene kom også til udtryk ved en bevidsthed om grønlændernes forcer og evner. Man var klar over, at det krævede uddannelse at overtage embederne, men uddannelse måtte i så fald stilles til rådighed.

Også på et andet område kom det til udtryk. Det færøske Lagting havde ønsket at bruge grønlandsk arbejdskraft på skibene. Skønt enkelte grønlandske politikere var positive – fordi grønlændernes kompetencer kunne udvikles – var landsrådene overvejende skeptiske. Fra flere sider blev det fremført, at færingerne formodentlig bare ville bruge den grønlandske arbejdskraft på land i stedet for at lade grønlænderne deltage i fiskeriet. Sydgrønlands Landsråd betingede sig i 1925, at færingerne kun brugte grønlandsk arbejdskraft i selve fiskeriet, mens Nordgrønlands Landsråd blankt afviste enhver deltagelse:

”Samtlige Medlemmer erklærer, at det bestemt maa fraraades, at Færingerne kan benytte grønlandsk Arbejdskraft, da de tror, at de kun vil bruge den til rent underordnet Arbejde, og Grønlænderne saaledes intet vil komme til at lære [...]”.

Forløbet resulterede i en langvarig mistillid mellem grønlændere og færinger. Den eneste egentlige refleksion i grønlandsk presse over folkeafstemningen i 1946, hvor Færøerne skulle stemme om landets selvstændighed, kom fra Frederik Nielsen.

Han mente, at færøsk løsrivelse måtte føre til, at den færøske tilstedeværelse i Grønland forsvandt. Så slap man da af med dem!

I forlængelse af diskussionerne blev det i 1920'erne for første gang foreslået, at Grønland fik repræsentanter i Rigsdagen. På den måde kunne grønlanderne bære deres synspunkter frem på lige fod med de færøske repræsentanter. I Sydgrønlands Landsråd stillede det senere grønlandske folketingsmedlem Elias Lauf i 1927 forslaget, men det havde ikke en nævneværdig klangbund, og noget tyder også på, at Lauf tænkte det som en prøveballon. Samme år blev synspunktet bragt på bane i Folketinget af et medlem for Retsforbundet. Indenrigsminister Oluf Krag (1870-1942) afviste forslaget og henviste til, at det uudviklede grønlandske samfund ikke endnu var klar til at blive åbnet for omverdenen. Landet måtte derfor nøjes med de rådgivende landsråd, som jo også havde høringsret over for regeringen. Forslaget forblev altså på forsøgsstadiet.

Det har ofte været udtrykt, at det dansk-grønlandske forhold skulle være ligeværdigt – et spørgsmål, der har ført til diskussion om, hvad ligeværdighed så er. På dette tidspunkt førte ønsket til spørgsmålet om, hvordan den forfatningsmæssige del af moderniseringsprocessen så skulle komme til udtryk – som integrering i Danmark eller i en løsere form. Dermed kan man også spørge, om vi skal forstå det grønlandske ønske om tilknytning til Danmark som alene et middel til modernisering? Svaret er ikke enkelt.

Selv om en stor del af de grønlandske politikere betonedede fordelene ved modernisering, er det bemærkelsesværdigt, at de virkelig toneangivende faktisk gik skridtet videre. Man intensiverede sammenholdet mellem Danmark og Grønland, fordi forholdet var værdifuldt. Skønt man havde nationa-

le karakteristika som eget sprog og eget afsondret land, ønskede navnlig Augo Lyng og Frederik Nielsen også at fremelske den grønlandske danskhed. De ville have et tilhørsforhold til den danske nationalitet.

Ifølge Augo Lyng skulle grønlænderne vedkende sig deres identitet som "et blandet folk, en ny race, fremkommet ved samexistens af eskimoer og danske" og dermed også deres danskhed. Som grønlænderne var efterkommere af deres inuitiske forfædre, nedstammede de også fra Gorm den Gamle og Valdemar Sejr, mente Lyng. Ønsket om en tættere tilknytning til Danmark gik også på, at grænserne mellem danske og grønlændere skulle nedbrydes og landene smelte sammen.

"Men hvad er da vort grønlandsk-nationale maal, vil De spørge? Det er ingen hemmelighed eller noget, man skal hviske sammen om. Lad os bare sige det aabent: vi ønsker udvikling indenfor det danske rige og indenfor dettes rammer til social, politisk, økonomisk og kulturel ligestillethed. Samme krav, samme pligter, samme chancer for dansker som for grønlænder, eller med andre ord, vi ønsker ud af grønlænderen at gøre en god, dansk borger".

Augo Lyng undskyldte hyppigt sine udsagn med, at han var klar over, at der var en del, der "ikke vil kunne følge mig helt". Det tyder på, at mange almindelige grønlændere syntes, at det var en meget udfordrende tanke. Ikke desto mindre fik Lyng ros for sine visioner og blev en politisk førerskikkelse.

Augo Lynges visioner fik væsentlig indflydelse. Det ses blandt andet ved, at Gerhardt Egede, der ellers kun havde betonet de moderniseringsmæssige fordele, i sin tale på grundlovsdag i 1953 understregede, at grønlænderne nu stod "blandt de højt-ud-

viklede danske” og fremover ”vil være trofaste borgere i Danmark”.

Synspunktet prægede også den bredere offentlige debat. Fx fremførte en læser i et indlæg i *Atuagaglliutit* i 1930, at ”Det vil gavne Danmark at vi lærer det danske sprog, så der er noget der holder os sammen, og ikke kun politik”. Tilknytningen skulle være mere end blot politiske institutioner.

Paradoksalt nok nødvendiggjorde netop ønsket om ligestilling, at man fortsat skelnede mellem dansker og grønlander. Et krav til modernisering var et højere uddannelsesniveau og i sidste ende et ønske om, at grønlandere skulle indtage nogle af samfundets ledende stillinger. Når man skulle vurdere, om det var lykkedes, skelnede man netop mellem grønlander og dansker.

I årene omkring 1950 begyndte grønlandske politikere desuden at diskutere, om man skulle indføre en grønlandsk nationaldag. Det var kraftigt inspireret af Danmark og Norden. Et landsrådsmedlem foreslog – efter sigende på vegne af godt-håberne – at man afholdt et 1.000-årsjubilæum, fordi ny forskning viste, at det var tænkeligt, at det var ca. 1.000 år siden, at de første inuitter var gået over Davisstrædet. Ifølge landsfogeden skyldtes forslaget, at mange andre nordiske lande i tidens løb havde holdt 1.000-årsjubilæer. Landsrådet ville dog ikke holde et 1.000-årsjubilæum, hvis der ikke med sikkerhed faktisk var sket noget for 1.000 år siden. På anden vis kom den nordiske inspiration til udtryk ved, at Gerhard Egede og Frederik Nielsen foreslog, at man i stedet for at fokusere på det inuitiske element skulle rette blikket mod det europæiske. Nationaldagen kunne passende være den 3. juli – årsdagen for Hans Egedes ankomst til Grønland – der blev begyndelsen på Danmarks be-

siddelse af Grønland: ”Tilmed er dagen en udpræget sommerdag”.

På overfladen kan tilknytning til det danske og promovning af det grønlandske virke som to modsatrettede bevægelser. Men det er for let at konkludere sådan. Der er mange eksempler i nationale bevægelser historie på, at konsolidering af national identitet også kan føre til, at den enkelte nation finder sine mest oplagte forbundsfæller. Moderisterne anerkendte da også det folkelige behov for en nationaldag. Nok betonedede Augo Lynge, at grønlænderne var et grønlandsk-dansk blandingsfolk, men det betød ikke, at de var ligeglade med det særegent grønlandske. Frederik Nielsen fortolkede i sin digtning netop den følelse, at Grønland ikke blev mindre grønlandsk af at være dansk. De to ting gik hånd i hånd og styrkede gensidigt hinanden. Hans kendskab til det sønderjyske var en inspiration:

”Jeg kan ikke lade være med at sammenligne Grønland nu med Sønderjylland, naar Talen er om at bevare og fremme Danskheden, eller rettere sagt den danske og grønlandske Samhørighed. Jeg tager vist ikke Fejl, naar jeg siger, at den grønlandske nationale Følelse er danskbetonet, og at det nationale Arbejde, der gøres i Grønland, kun medfører en Styrkelse af Grønlands Forbindelse til Danmark. Det er ikke tomme Ord”.

I slutningen af 1930'erne var det uklart, hvilken forfatningsmæssig ramme der skulle sættes om det grønlandsk-danske forhold. Det lader ikke til at være blevet diskuteret i hverken Grønland eller Danmark, om Grønland skulle have rigsdagsmedlemmer. Det havde ellers været oplagt ved forhandlingerne i 1938-1939 i Rigsdagen om ændringer i Grundloven, men som faldt ved folkeafstemning.

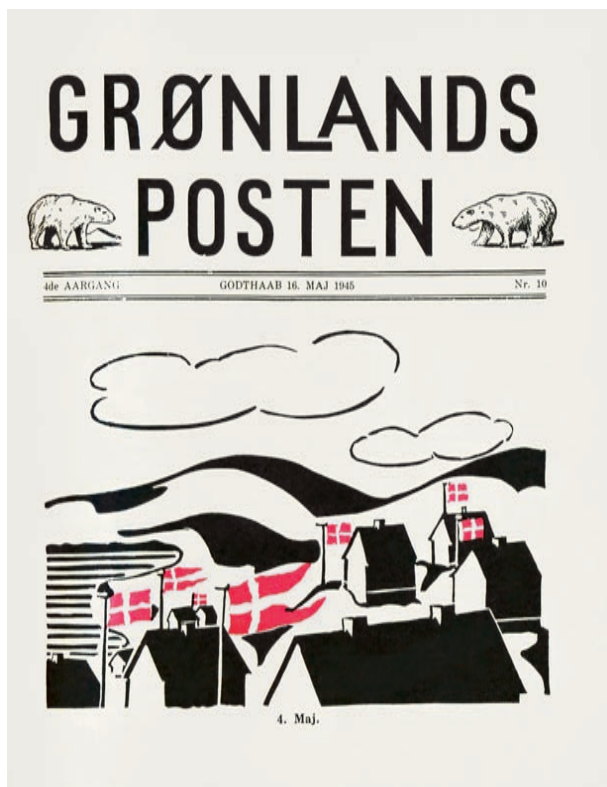
Omvendt var den grønlandske debat helt indtil integreringen i 1953 ikke nævneværdigt præget af tanker om udvidet selvstyre, endsige selvstændighed. Det kunne ellers virke logisk med både Islands og Færøernes overvejelser i 1940'erne.

De grønlandske ambitioner var praktisk orienterede og gik først og fremmest på at få mere direkte indflydelse på egne forhold. De grønlandske politikere fokuserede på det politiske organ, hvor alle centrale beslutninger om Grønland lod til reelt at blive truffet. Man ville have grønlandske medlemmer af Rigsdagens Grønlandsudvalg. Her var det ikke længere nok, at den danske regering forsikrede, at man havde grønlændernes interesser for øje. I 1938 hev Kristoffer Lynge fat i nogle udtalelser fra Grønlandsudvalget om, at grønlandske medlemmer i udvalget ville være positivt, hvis grønlænderne selv skulle tage ansvar for landet. Han foreslog derfor, at det blev muligt. I bund og grund var den danske regering noget loren ved løsningen, og landsfogeden begrundede problematiseringen med, at det i sagens natur kun var Rigsdagens medlemmer, der kunne sidde i et rigsdagsudvalg.

Den 17. juli 1939 midt på eftermiddagen anløb M/S Hans Egede København, og mange journalister var mødt op. Ud over at bringe varer og nyt fra rigets udkant var der også grønlandske passagerer ombord. De var få, men trak store overskrifter i dagspressen. Til avisernes hyggestof hørte, at den ene passager var den lille hvalrosunge Pluk, der straks efter landgangen blev fragtet i bil til Zoologisk Have på skødet af havens inspektør Reventlow (1894-1955). En større – eller i hvert fald mere langvarig – opmærksomhed fik tre andre passagerer: Augo Lynge, Frederik Lynge og Gerhardt Egede. Sammen med en fjerde landsrådsrepræsentant, Jens Olsen (1894-1966), udgjorde de den grønlandske lands-

Den dansksprogede avis *Grønlandsposten* udkom første gang i 1942 og skulle være bindeled i en tid med savn og uvished. Her er forsiden den 16. maj 1945 efter befrielsen. Den danske zoolog Christian Vibe (1913-1998), der var strandet i Grønland i 1940, blev avisens første redaktør. "Han havde engang skrevet en bog, altså måtte han også kunne redigere en avis", som Eske Brun begrundede valget. I 1952 slog avisen sig sammen med den grønlandssprogede *Atuagagdliutit* til en dobbeltsproget avis, der i daglig tale hedder AG.

|| *Grønlandsposten*

kunne blive tale om en åbning, som det så ud nu. Et ungt og grønlandsinteresseret menneske fik i sommeren 1939 luft for sine frustrationer i et indlæg i *Jyllands-Posten*:

"Gang paa Gang har dansk Ungdom faaet en over Næbbet, naar den talte om, at den havde Lyst til Eventyret deroppe i Snemarkerne mellem Fjeldene. Gang paa Gang har vi hørt, at her var en Sag, der ikke kom os ved – Fader Stauning skulde nok ordne de Paragraffer selv – og saa har man kørt frem med de tyndslidte Historier om Eskimoerne, der sandelig skulde beskyttes mod de sydligere boende Barbarfolk!"

Uanset perspektivet på det lukkede land var der i hvert fald ikke ligestilling mellem Danmark og Grønland!

Allerede i slutningen af 1930'erne var det ikke desto mindre et klart grønlandsk – og til en vis grad også et dansk – ønske, at der fandt en afkolonisering sted. Den skulle ske med udgangspunkt i og styrkelse af tilknytningen til Danmark.

Tættere tilknytning

Godthåb Sysselråd var samlet til møde på seminariet. De sidste dage havde rygterne svirret i byen – så meget, at de nu var blevet vane. Midt i forhandlingerne kom en mand stormende ind i salen og råbte, at de tyske tropper i Danmark havde overgivet sig, og Danmark var befriet. Rådsmedlemmerne sad tilbage uden flere oplysninger, indtil et par opvakte medlemmer fandt en radio, der få øjeblikke efter kunne bekræfte nyheden. Salen brød ud i jubel og hurraråb, og der blev udbragt et leve for Grønlands og Danmarks genforening. Medlemmet fra Fisker-næsset (Qeqertarsuatsiaat), kommunerådsformand og fisker Apollus Noahsen, tændte en cigar, hvilket førte til spontane klapsalver. Han havde den 9. april 1940 proklameret, at han ikke ville ryge, før Grønland var genforenet med Danmark. Rygterne om den forestående befrielse havde desuden haft den effekt, at et af medlemmerne havde listet en flaske cognac med til eventuel fejring. Den blev åbnet. I byen var der dannebrogflag overalt. Børnene bar dem i lille størrelse, og der flagedes fra hver en flagstang og hvert et hus. Vor Frelser Kirkes klokke kimedede. En af radioens yngre grønlandske medarbejdere kravlede om natten til den 5. maj op i Grønlands Radios højeste mast, hvor han placerede byens største dannebrogflag, der vajede over byen i de festlige dage.

Et naturligt samlingspunkt for fejringen var landsfoged Eske Brun, som indbyggerne i Godthåb kappedes om at trykke i hånden og takke for hans ledelse ”igennem hjemløshedens svære tid”, som *Grønlandsposten* kaldte det. Sygehuset holdt fest for patienterne, herunder den østgrønlandske inspektør, polarforskeren Ejnar Mikkelsen, der få måneder inden var ankommet efter at være flygtet fra Danmark. Den store grønlandsfarer var indlagt med et brækket ben, fordi han var faldet på de lokale børns glidebane. I en tale nogle dage senere bragte han en længe gemt hilsen fra den socialdemokratiske statsminister Vilhelm Buhl (1881-1954), arbejds- og socialminister Hans Hedtoft, den konservative forsvarsminister Ole Bjørn Kraft (1893-1980) og den konservative politiker Aksel Møller (1906-1958):

”Landsmænd og grønlandere, som en svale, der varslede sommer, kom jeg hertil, og jeg er her til stede som en af de ældste i Grønland. Jeg har set det gamle Grønland og har nu i den tid, jeg har været her, haft lejlighed til at se noget af det nye, som her er blevet til, og det trofaste arbejde, som her er blevet udøvet af alle i krigens tunge aar. Hvad jeg her har set, har langt overtruffet de forventninger, vi har turdet stille hjemme, og taknemligheden derfor vil være stor. Jeg har her set et Grønland i fremskridtets og fremgangens tegn og jeg taler nu paa alles vegne, der har Grønland gemt dybt i hjertet — hjertelig tak til alle. Det har langt, langt overgaaet forventningerne. Det er grundstenen til fremtidens Grønland, der her er lagt”.

Det Grønland, der blev genforenet med Danmark den 4. maj 1945, var et Grønland, der allerede var under kraftig forandring. Den var allerede påbegyndt før adskillelsen, men den havde intensiveret

Den 26. juni 1945 underskrev Henrik Kauffmann på vegne af Danmark FN's charter. Kapitel IX forpligtede lande med ikke-selvstyrende områder til at sørge for politisk udvikling, ligesom landene skulle rapportere tilbage til FN. Det blev Danmark og Grønland også omfattet af. Kauffmann havde siden 1939 været Danmarks ambassadør i USA og havde under besættelsen handlet på Danmarks vegne over for USA og sikret forsyninger til Grønland, mod at USA fik militærbasen på øen. || UN Photo/Rosenberg

grønlændernes ønske om at blive en del af den moderne verden. Den amerikanske tilstedeværelse havde gjort det muligt at købe forbrugsvarer, man ellers ikke havde kendt i Grønland. Ad samme vej kom også en radiosender, som var årsag til, at Godthåb Radio blev etableret i 1942. Kristoffer Lyng blev grønlandsk redaktør for radioen, mens den strandede zoolog Christian Vibe blev dansk redaktør.

Da den umiddelbare glæde ved genforeningen havde lagt sig, tog det grønlandske ønske om en ændret stilling i riget til i styrke. Årsagen var ikke – som det så ofte er blevet hævdet – at en slumrende befolkning var blevet vækket, da verdensmagternes kanoner begyndte at brage. Allerede inden adskillelsen havde der været en politisk modningsproces i gang. De grønlandske politikere havde fået politisk selvtillid – en egenskab, der havde ført til langt mere direkte indflydelse på grønlandske anliggender. Et af kravene blev nu at få indflydelsen formaliseret.

På trods af den store grønlandske glæde ved genforeningen frygtede Grønlands Styrelse og danske

politikere, at grønlænderne hellere ville knytte sig til USA end til Danmark. Opfattelsen var formentlig mere indbildt end reel, men den bidrog til et opgør med det tidligere danske fodslæb.

Samtidig var den danske regering blevet konfronteret med en ny udenrigspolitisk virkelighed. Den 26. juni 1945 underskrev en række lande, også Danmark, FN-pagten. De principielt antiimperialistiske kræfter, navnlig USA og Sovjetunionen, var de stærkeste af de allierede og havde fået gennemtrumfet det kapitel i FN's charter, som forpligtede de administrerende nationer af "ikke-selvstyrende områder" til at sørge for disse områders udvikling og til at fremme selvstyre.

Det var et opgør med tidligere tiders kolonisering. Historisk havde der været tvivl om svaret på det ofte stillede spørgsmål: Var Grønland en koloni? Nu blev den danske regering altså tvunget til at svare.

Udenrigsministeriets opfattelse var, at det ikke var tilfældet, og man bad Grønlands Styrelse forklare hvorfor. Det altovervejende argument var, at Grønland ikke blev økonomisk udbyttet. Der var ikke adgang for private virksomheder, og staten havde i mange år ikke haft økonomisk fordel af besiddelsen. Det er en rimelig vurdering, at det faktisk var såre oprigtigt ment fra styrelsens side. Siden forstanderskabernes oprettelse omkring 1860 og den første mindre adskillelse mellem handel og administration havde Grønland også været styret efter andre rationaler end de økonomiske. Grønlands Styrelse var netop produktet af adskillelsen med Styrelsesloven i 1908 og skulle ikke betragte Grønland som en forretning.

Den danske delegation i New York bestod blandt andre af Henrik Kauffmann, der havde været dansk ambassadør i Washington under krigen og havde

spillet en nøglerolle i Grønlands forhold til USA. Delegationen var uenig i styrelsens opfattelse. Argumentet ville ikke holde over for den generelle opfattelse i FN, der ikke så meget vægtede økonomiske forhold som politisk udvikling. Resultatet blev, at Danmark sammen med andre administrerende lande – USA, Storbritannien, Frankrig, Belgien, Australien, New Zealand og Holland – meddelte, at man ville rapportere om udviklingen.

Så længe det stod på, var det en torn i øjet på den danske regering. Uanset om vurderingen af Grønland som et ikke-selvstyrende område var rimelig eller ej, harmonerede det ikke med den danske opfattelse af sig selv som en human og godgørende kolonimagt eller med ikke at være et herskerfolk. Samtidig ønskede Danmark ingen unødigt udenrigspolitisk opmærksomhed, hvilket var den linje, man trofast havde fulgt siden afståelsen af Norge i 1814.

Man ønskede altså så hurtigt som muligt at få pletten vasket af.

Fra dansk side ville man beholde Grønland på danske hænder. Samtidig var regeringen ikke interesseret i at få en balstyrisk rigsdel med udvidet selvstyre at kæmpe med, som det tidligere havde været tilfældet med Island, og som det fra 1948 blev det med Færøerne. Hverken ønske om løsrivelse eller udvidet selvstyre havde på noget tidspunkt seriøst præget den grønlandske debat, og tilslutningen til en nær – for flere ledende politikere endda stadig tættere – forbindelse til Danmark var stor i den grønlandske befolkning. Det havde den overstrømmende glæde ved genforeningen i 1945 også vist.

Danmarks ubehag ved den udsatte position i FN gjorde imidlertid, at regeringen tog initiativet. Den danske regerings politik i FN blev at få forfatningsmæssig integrering accepteret som en gangbar afkoloniseringsløsning, og den danske regerings

Moderniseringsprocessen medførte også en bemærkelsesværdig ændring og markant udvidelse af byggemassen i de fleste grønlandske byer – ikke mindst igennem de enorme boligblokke. Her i Egedesminde (Aasiaat) omkring 1960. Grønlands største boligblok var den legendariske Blok P i Nuuk med 320 lejligheder, som var hjem for ca. 1 % af den samlede grønlandske befolkning. Den blev revet ned i 2012.
|| Allan Moe/Ritzau Scanpix

politik i Grønland blev at fremme grønlandske politikeres tanker om integrering i Danmark, altså Grønlands indtræden i Danmarks Rige som et amt.

Tanken var ikke fremmed for de grønlandske politikere. Det første forslag om grønlandske repræsentanter i Rigsdagen blev stillet allerede i 1927, og i Augo Lynges fremtidsroman fra 1931 havde Grønland netop status som et dansk amt. Blandt de grønlandske politikere var opmærksomheden dog ikke rettet på medlemskab af Rigsdagen, og de forenede landsråd udtalte i 1948, at tiden ikke var inde til, at et medlem repræsenterede Grønland i Rigsdagen. Befolkningen boede simpelthen for spredt. Det var ikke en afvisning af tanken, men landsrådene gav heller ikke deres velsignelse. Mere presserende ville landsrådene have, at Grønland fik medlemmer i Rigsdagens Grønlandsudvalg. Ønsket om en snarlig integrering kom altså ikke fra Grønland, men fra den danske regering.

Prominente besøg

Processen mod afkoloniseringen blev præget af to markante begivenheder i Grønland: statsminister Hedtofts besøg i 1948 og kongeparrets i 1952. Begge besøg betragtede man i Grønland som milepæle i grønlandshistorien og som et vigtigt led i moderniseringsprocessen.

Intensivering efter krigen og adskillelsen skyldtes i høj grad statsminister Hans Hedtofts personlige engagement og imødekommende stil. Engagementet kom klarest til udtryk under statsministrens besøg i Grønland i 1948, der – overlagt eller ej – blev ikke så lidt af en charmeoffensiv. På besøgets sidste dag blev der afholdt middag i seminariets gymnastiksal, hvor Hedtoft i *Grønlandspostens* udlægning ikke optrådte som politiker, men som menneske. Formålet syntes at være at cementere, at

Grønland som dansk politisk projekt var hævet over partipolitik, og at en modernisering faldt i naturlig forlængelse af det danske engagement i Grønland:

”Der gaar en dansk Linie fra Hans Egede til Nutidens Danske, der gennem Skole- og Opdragergerning gennem Administration og videnskabelige Undersøgelser, gennem Opdagerfærd og nyt erhvervsmæssigt Initiativ yder deres Indsats i det moderne Grønland. Vi har Ret til at være stolte over den Indsats, Landsmænd gennem Aarhundreder har øvet heroppe. Ret til at sige, at vi Danske i den

sande Humanitets Aand har søgt at lede Udviklingen fra Primitivitet til Civilisation”.

Dermed slørede Hedtoft den tidligere danske fodslæbende tilgang i grønlandspolitikken, og den danske regering erklærede sig med tilbagevirkende kraft som moderniseringens bærere. Det var en tilsnigelse fra dansk side, men en politisk sejr for de grønlandske modernister. Sluttelig rejste Hans Hedtoft, der havde en god sangstemme, sig og sang ”Lille Peter Edderkop” som et billede på det stræbsomme Grønland, der trods modgang ville blive ved med at kæmpe sig opad. Sangen begejstrede tilhørerne så meget, at den blev en landeplage i Grønland.

For samtidens grønlændere i almindelighed og for de grønlandske modernister i særdeleshed blev Hedtofts besøg startskuddet til reformprocessen. Besøgets absolut mest centrale begivenhed blev de to landsråds fællesmøde, som statsministeren åbnede, og hvor landsrådene gav udtryk for mange ønsker om modernisering. Ikke mindst i ønsket om en grønlandskommission, der skulle tage højde for alle moderniseringsønsker, blev forhåbningerne til et moderne Grønland lagt. Den respekterede skolekonsulent og efterskoleforstander og senere grønlandsminister, danske Mikael Gam (1901-1982), stillede i udsigt, at man herefter også kunne tale om ”Aanden fra 48” i Grønland – en pendant til det forfatnings- og samfundsmæssige nybrud, der var sket i moderlandet 100 år forinden. Han undlod dog heller ikke at lange ud efter dem, der ikke bidrog til ånden:

”Nogle af dem [landsrådsmedlemmerne] gaar med de hjemlige briller — dem med de sorte glas — naar større spørgsmaal er paa tale, men som har grønne

glas, naar lokale forhold skal drøftes. At være stærkt lokalt præget i sit syn paa tingene er ikke saa godt for en politiker, der er med til at varetage hele landets vel”.

Grønlandske politikere tøvede ikke i de følgende årtier med at minde om Hedtofts besøg. Ti år efter besøget fik det hidtil største grønlandsskib navnet Hans Hedtoft, og 20 år efter blev besøget gjort til genstand for en længere radioudsendelse. I sit mindeord over Hedtoft ved hans død i 1955 kaldte Gerhard Egede dødsfaldet for et ”uerstatteligt tab”:

”Den danske regeringsleders tillidsfulde samarbejde med Landsrådet har virket styrkende ikke alene for Landsrådet, men for hele samfundet, og det grønlandske samfunds vilje til at samarbejde med danskerne har fået yderligere stimulans derved”.

Hedtoft fremstod som den person, der havde genskabt tilliden mellem dansker og grønlander – ved ganske enkelt at være imødekommende over for de grønlandske ønsker.

Da det danske kongepar, kong Frederik 9. og dronning Ingrid (1910-2000), i 1952 aflagde det andet kongelige besøg i Grønland, var det afgjort præget af den moderniseringsproces, som Hedtoft havde varslet, men som nu for alvor var skudt i gang. Kongeparrets første avisinterview nogensinde gav de til *Grønlandsposten*. Parret var slået over de mange byggeprojekter, der var sat i gang. Kongen kommenterede dog også, at sygehusforholdene var dårlige, hvilket næppe var helt løsrevet fra, at det var et af de store aktuelle indsatsområder. Samme år begyndte man i Godthåb arbejdet på tuberkulosesanatoriet (i daglig tale: Sana), der senere fik navnet Dronning

Ingrids Hospital, og kongeparret etablerede desuden en fond til bekæmpelse af tuberkulose.

Kongeparret ytrede stor glæde over at have besøgt ”de glade smils boplads” og stor stolthed over, at ”alt dette er dansk”.

Skildringen af besøget var et vidnesbyrd om både samtiden og den konge, der besøgte dem. Christian 10.s noget stive og distancerede stil fra 1921 var erstattet af kong Frederik 9.s joviale og indtagende udtryk. Det tjente besøget godt og passede som fod i hose i den sammenhæng, besøget foregik i. Klokken var fem minutter i tolv i forhold til afkoloniseringen, og det grønlandske samfund var allerede i markant udvikling, og befolkningen nu – eller meget snart – formelt at betragte som lige med den danske.

Under besøget fik moderniseringens mænd en række ordener. Både politikere som Augo Lyng og Frederik Nielsen og en pioner som Otto Frederiksen blev riddere af Dannebrog. De havde bidraget til det grønlandske samfund, og ordenerne gik vitterlig til fortjenstfulde samfundsborgere. Men samtidig er det forkert at lukke øjnene for et vist strategisk element i tildelingen.

I forbindelse med beslutningen om at give Færøerne hjemmestyre få år inden (1948) havde tildeling af ordener også spillet en aktiv rolle. Med afstemningen på Færøerne om løsrivelse fra Danmark stemte et relativt, men ikke absolut, flertal for selvstændighed. De efterfølgende forhandlinger mellem den danske regering og det færøske Lagting endte ikke med selvstændighed, men med hjemmestyre. Det fik en dansk embedsmand til at foreslå, at man skulle dekorere fremstående folk, der havde været loyale over for Danmark, men også personer, der potentielt kunne virke til ”at tilvejebringe et venligt samarbejde mellem Danmark og Færøerne”.

Ordensvæsenet skulle altså spille en rolle i konsolideringen af hjemmestyreordningen.

Det er ikke helt ulig det, der skete i Grønland. Også her stod man over for nye tider. Grundlaget for moderniseringsprocessen var klarlagt i Grønlands-kommissionens betænkning, og man forventede at vedtage integreringen. Tildelingen af ordener slog udgangspunktet for fremtiden fast for at hindre slinger i valsen og dalende tilslutning.

Vedtagelsen

Med ændringen af Styrelsesloven i 1950 fik Grønland egentlige medlemmer i Rigsdagens Grønlandsudvalg, og de to landsråd blev til et. Det første havde været et ønske siden slutningen af 1930'erne, mens det sidste på grund af erfaringen med fælles landsrådsmøder under krigen blev betragtet som hensigtsmæssigt. Begge dele var et produkt af den politiske modningsproces, den grønlandske befolkning havde været igennem. Desuden fik Landsrådet besluttende myndighed på linje med et dansk amtsråd, mens det bevarede høringsretten i sager, der angik Grønland som helhed. Sidst, men ikke mindst nedlagde man sysselrådene med danske embedsmænd og grønlandske valgte medlemmer. De var forældede.

Spørgsmålet om grønlandske rigsdagsmedlemmer havde været oppe at vende før, nemlig i 1927, hvor Elias Lauf stod bag et forslag. Dengang skyldtes forslaget striden med færingerne om fiskeriet i de grønlandske farvande, og Lauf så det som en mulighed for, at grønlænderne kom til at stå lige så godt som færingerne, der jo var repræsenterede i Rigsdagen. Landsfogeden afviste og henviste til, at sproget ville give problemer, og at man jo havde Grønlandsudvalget, der varetog de grønlandske interesser.

Da Hans Hedtoft på mødet med de grønland-

SIKUSIORDLUNE
PANERTÖRNATDLARAU-
SSOK' SUNA AVDLA?

STJERNEP
imiârá!

- ogsaa mellem Grønlands is
STJERNE ØL
- natürligvis!

ske landsråd i 1948 havde spurgt, om landsrådene ønskede repræsentation i Rigsdagen, svarede Gerhard Egede, at

”[p]aa Grund af Landets spredte Bebyggelse mener Landsraadet ikke, at Tiden er inde til, at den grønlandske Befolkning repræsenteres af et enkelt Medlem i den danske Rigsdag”.

Egede gentog i stedet ønsket om repræsentation i Grønlandsudvalget. Det var næppe afgørende for den danske regering, om Grønland skulle have et eller to medlemmer af Rigsdagen, og der var formentlig tale om en udskydelse af spørgsmålet, fordi landsrådene ikke prioriterede det – uden dog at afvise muligheden af senere at gøre brug af tilbuddet.

At spørgsmålet hastede en hel del, skinner såre

Ved det sidste landsrådsvalg før integreringen var det ikke det forfatningsmæssige forhold, der fyldte mest i medierne, men kampen for og imod salg af spiritus. I 1950 blev restriktionerne på salg af alkohol ophævet. Annoncen for Stjerneøl er fra den 7. maj 1953. || *Atuagaglliutit – Grønlandsposten*

klart igennem. Selv om den brede grønlandske interesse især fokuserede på grønlandsk udvikling og nyordningen, blev den danske regerings repræsentanter ved med at tage spørgsmålet op.

Fra 1951 begyndte Landsrådet dog at gengælde iveren. Det første direkte landsrådsvalg var præget af en svag valgkamp, som redaktøren for *Godthaab Avis* gentagne gange kritiserede for især at handle om det frie spiritussalg, der blev gennemført i 1950. Men ikke desto mindre stod de kræfter, der havde ønsket en tættere tilknytning til Danmark, med et stærkt mandat. I Godthåbkredsen havde Augo Lynge fået 81 % af stemmerne. I sin agitation havde han henvist til sin roman *300 år efter* som sit program, både på grund af sine ambitioner om grønlandsk udvikling, fx fremme af ”faareavl og landbrug” og ”litteratur paa begge sprog”, og om ”at Grønland knyttes nærmere til moderlandet politisk, sprogligt og kulturelt”.

På efterårets landsrådssamling holdt Augo Lynge en tale, der skulle indramme Landsrådets virke:

”[man] bør [...] fortsætte med at udvide og styrke forbindelsen med Danmark, politisk, kulturelt og sprogligt for at understrege, at Grønland er en del af Danmark og ønsker altid at være det. Grønland og dets befolkning [...] bør fuldtud have ligestilling med andre danske statsborgere. Derfor må vi fastholde det ønske, at Grønland må i fremtiden have grønlandske repræsentanter i den danske rigsdag. Grønlands repræsentanter må uden mellemed kunne tale befolkningens sag [...]”.

I foråret 1952 deltog Frederik Nielsen og Augo Lynge som landsrådsdelegerede medlemmer på Grønlandsudvalgets møder. Udvalgets konklusion til statsminister Erik Eriksen (1902-1972) var, at det var

”et almindeligt ønske i det grønlandske landsråd”, at Grønland skulle integreres i riget og repræsenteres på Rigsdagen. Skønt det unægtelig må siges at være en stramning – både Augo Lynge og Frederik Nielsen havde givet udtryk for, at det var deres private holdninger – blev det ikke bestridt af nogen. Heller ikke da Augo Lynge på landsrådssamlingen i 1952 motiverede forslaget om integrering ved at henvise til, at det jo var et tidligere ytret ønske fra Landsrådet.

Landsrådsmødet i efteråret 1952 faldt på et gunstigt tidspunkt. Kongeparrets besøg var netop overstået, og den danske interesse for Grønland og den grønlandske interesse for Danmark var på et højdepunkt. Den danske grundlovskommission stod i sommeren 1952 bag et forslag, som landshøvdingen sendte til landsrådsmedlemmerne før mødet. Forslaget gik glat igennem: Den 8. september 1952 sidst på eftermiddagen vedtog det grønlandske Landsråd formelt og enstemmigt beslutningen om, at Grønland skulle være et amt i Danmark, og at Grønland skulle have repræsentanter i Rigsdagen.

Det giver mening at spørge, hvorfor der ikke blev afholdt folkeafstemning, og hvorfor de grønlandske politikere ikke fik andre muligheder end at blive indlemmet i Danmark. Hvorfor blev de fx ikke præsenteret for løsrivelse eller en form for løsere tilknytning?

FN spurgte om det samme. Den danske repræsentant i FN's komité for koloniale anliggender, den radikale Hermod Lannung (1895-1996), svarede, at en folkeafstemning var unødvendig, da der ikke var en opposition til forslaget om integrering. Det støttede Augo Lynge og Frederik Lynge, der repræsenterede Grønland i den danske delegation. De to føjede i øvrigt til, at de betragtede integreringen som et naturligt skridt for grønlænderne. Desuden var der,

sagde Lannung, det juridiske forhold, at den grønlandske befolkning ikke var omfattet af den danske grundlov og derfor ikke kunne stemme om den.

Det er formentlig en dækkende fremstilling af den måde, som situationen var for både den danske og den grønlandske side af bordet. Samtidig er det en pålidelig begrundelse for, at hverken Augo Lyngé, Frederik Nielsen eller den danske administration var blevet irettesat, når de hævdede, at integreringen var et almindeligt ønske i Grønland. Præmissen var, at modernisering skulle føre til et tættere forhold til Danmark, og at man fra grønlandsk side ikke havde en kontrovers med Danmark ud over den manglende ligestilling. Integreringen var med andre ord et spørgsmål, man kunne diskutere tidspunktet for, men modstand var der ikke.

Desuden var det ikke den danske regering, der formulerede integreringsforslaget. Det var Augo Lyngé. Han fremhævede i Landsrådet Grønlands suveræne magt til selv at bestemme sin egen fremtid, og hvordan man ville bruge den:

”Når vi hæver blikket over jordkloden, ser vi mange steder kolonikampe, hvor de indfødte kæmper for at løsrive sig fra moderlandet og blive selvstændige. Det gør de, fordi de mener, at dette er det bedste for dem selv. Men her i Grønland vil vi gerne gøre det modsatte. Her vil vi gerne benytte vor egen nyligt erhvervede bestemmelsesret til et initiativ til at knytte Grønland fast til moderlandet”.

Beslutningen om integrering havde kun karakter af en egentlig tilslutning til Danmarks Rige – uden indflydelse på det politiske system eller de værdier, det var omkranset af. Forslaget indeholdt kun, at Grønland skulle være et amt, og at landet skulle have repræsentanter i Rigsdagen. Samtidig blev

det vedtaget, før Rigsdagen havde færdigbehandlet grundlovsforslaget.

Dog var det en almindelig opfattelse, at grønlandske forhold ikke var de samme som danske, og at Grønland ikke bare umiddelbart kunne underlægges dansk lovgivning, men at der måtte særlovgivning til. Det grønlandske retsvæsen skulle fx hvile på et grønlandsk lovgrundlag, og Grønland beholdt sin egen kriminallov. Selv om det grønlandske retsvæsen stadig sorterer under det danske justitsministerium, er det fortsat tilfældet.

Ikke desto mindre måtte man fra grønlandsk side tage, hvad man kunne få. Det skabte den noget ejendommelige situation, at den grønlandske befolkning egentlig ikke var med til at sammensætte sin egen forfatning, men sagde ja til at blive en del af den, inden den var skrevet færdig. Desuden havde kun vestgrønlandske vælgere stemmeret til Landsrådet, og dermed fik de tyndt befolkede områder ved Thule og i Østgrønland ikke lejlighed til at give deres mening til kende.

Da regeringens grundlovsforslag blev forelagt Rigsdagen, fyldte Grønland ikke meget i debatten. Det skyldtes blandt andet, at der både for den danske politiker og vælger var mere interessante ting på programmet – fx nedlæggelse af Landstinget og ændring af tronfølgeloven. Men rigsdagsmedlemmerne fandt heller ikke, at det var et emne, der behøvede diskussion. Der var almindelig tilslutning til spørgsmålet, mens andre temaer i højere grad førte til debat. Blev grønlandsspørgsmålet så negligeret i debatten? Det er der ikke noget, der tyder på. Emnet Grønlands integrering var generelt tidligt placeret i ordførertalerne og blev beskrevet som et af grundlovsforslagets absolutte og glædelige fortrin. Hans Hedtoft, der havde fulgt sagen så tæt, men ikke fik lejlighed til at sætte kronen på værket som

Den 22. september 1953 kunne grønlænderne deltage i deres første folketingsvalg. Mens grønlænderne gik til stemmeurnerne, blev de to færøske medlemmer af Folketinget fundet ved fredsvalg.

|| Ritzau Scanpix

statsminister, kaldte Grønlands integrering for ”en af de store begivenheder i vor forfatnings historie [...] [som] fra alle sider [vil] blive hilst med den største glæde”.

Og så kunne man altså den 5. juni 1953 fejre den første grundlovsdag i Grønland.

I integreringens kølvand

Ved folketingsvalget i 1953, der fandt sted nogle uger tidligere i Grønland end i resten af kongeriget, blev fætrene Frederik og Augo Lynge valgt som de to første grønlandske folketingsmedlemmer. Valgdeltagelsen var med 68,6 % faktisk pæn efter grønland-

ske standarder, men den grønlandske dagspresse var skuffet over stemmeprocenten, når man nu endelig fik mulighed for at stemme til Folketinget.

Modernisterne havde næppe forventet, at træerne voksede ind i himlen, og sådan kom det da også så langt fra til at gå. Præsten Gerhard Egede skuede i 1956 tilbage og måtte konstatere, at moderniseringsprocessen havde virket ”til skade for kirkelivet” på grund af den store påvirkning fra Danmark. Både fordi unge grønlændere tog til Danmark, hvor de vendte kirken ryggen, og på grund af påvirkningen fra den tilkaldte ugudelige danske arbejdskraft:

”[...] mange af nutidens grønlændere har vendt kirken ryggen (et så godt som ukendt fænomen i gamle dage), om hvilket de forøgede tomme bænke i kirkerne taler deres tavse sprog, og [...] moralen blandt befolkningen er blevet forværret betydeligt”.

Omvendt bragte *Atuagagdliutit – Grønlandsposten* dagen inden Augo Lynges død i januar 1959 et indlæg, hvor Lynges slog fast, at udviklingen gik for langsomt, og at tilegnelsen af det danske sprog skulle gå hurtigere. Både så man styrkede muligheden for at kommunikere med stammefrænderne i Alaska og Canada, som allerede havde lært godt engelsk, og fordi grønlænderen ”af blod og sind [...] i dag [er] mere europæer end eskimo”. Konklusionen var:

”[...] nu må det være forbi med isolationspolitikken. Den har mistet sin berettigelse. Nu er den kun en hemsko med hensyn til udviklingen. – Sprogskillemuren mellem rigsfæller bør brydes ned. Jo tidligere det sker, desbedre for os grønlændere”.

Skolemanden Hans Ebbesen beskrev det nogle måneder senere som Augo Lynges ”testamente til det

folk, som han gennem hele sit liv har viet hele sin kærlighed og arbejdsindsats”.

Vinterbesejlingen af Grønland – der også var en af de store markeringer i moderniseringsprocessen – som Lynge som folketingsmand havde stillet den socialdemokratiske grønlandsminister Johannes Kjærboel (1885-1973) kritiske spørgsmål om, blev Lynges skæbne. Han gik ned med skibet Hans Hedtoft i januar 1959. Dermed døde integreringsprocessens ideologiske lederskikkelse.

Samtidig begyndte nye stemmer at blande sig i debatten, og det skabte en politisk modpol til de gamle modernister. Jørgen C.F. Olsen (1916-1985) blev landsrådsmedlem i 1955. Han fik hurtigt tilnavnet Lumumba efter sit congolesiske forbillede, selvstændighedsforkæmperen Patrice Émery Lumumba (1925-1961). Han blev foregangsmand i den politiske udvikling i Grønland på grund af en lang række forslag, som først senere blev virkeliggjort: at Landsrådet skulle vælge sin egen formand, at Grønland skulle udgøre en samlet folketingsvalgkreds, og at Landsrådet skulle have flere beføjelser i stil med hjemmestyret på Færøerne. I 1959 havde han i en artikel i *Information* beskyldt sine kolleger i Landsrådet for at ligge under for kolonimentalitet. De rettede ind, når danske embedsmænd sagde dem imod. Beskyldningen blev kraftigt imødegået af landsrådsmedlemmet Erling Høegh, der mente, at de hårde ord berettigede en undskyldning. Det var ikke så mærkeligt set fra modernisternes side. For dem var reformpolitikken et produkt af meget utvetydige krav til den danske regering. Ikke underdanighed.

Men hvor de gamle modernister havde sat sig op imod den danske administration med det formål, at afkoloniseringen fik form af en tættere tilknytning til Danmark, kom der med Jørgen Olsen en ny

holdning på banen. Han argumenterede i stedet for en større grad af selvstyre og for en større afstand til Danmark. Med den danske regerings imødekommehed over for modernisternes ønsker stod de to parter nu på samme side, og Lumumbas beskyldning om kolonimentalitet skal ses i denne sammenhæng. Der var ikke en kamp mod den danske administration. Modernisterne syntes, at den politiske kamp var vundet, mens Jørgen Olsen mente, at man fortsat lå under for kolonimagten.

Utålmodigheden med moderniseringsprocessen førte samtidig til, at Folketinget nedsatte endnu en grønlandskommission. Den barslede med en betænkning i 1960. Koncentrationspolitikken, forflytningerne fra bygd til by, skulle intensiveres, og embedsmændenes løn skulle afklares. Det første førte til fremskyndede bygdelukninger. Det sidste til indførelsen af fødestedskriteriet, hvor tjenestemænd født i Danmark fik højere løn end tjenestemænd født i Grønland. Formålet var at kompensere for det afsavn, som tilkaldte eller tilflyttere fra Danmark følte ved at tage job i Grønland, men det førte til en markant økonomisk og især mental ulighed i det grønlandske samfund.

Fødestedskriteriet skabte næsten øjeblikkeligt en kraftig modvilje i dele af den grønlandske befolkning. Utilfredsheden førte til det første grønlandske parti, Inuitpartiet, i 1963. Ud over at argumentere for ligeløn mellem danskere og grønlandere slog partiet på, at det var demotiverende for grønlanderen at være "tilskuer" til udviklingen.

Ønsket om en løsere tilknytning til Danmark og kritikken af moderniseringsprocessen var blevet etablerede politiske standpunkter.

I 1985 erstattede Erfalatorput ("Vort flag") Dannebrog som grønlandsk nationalflag. Fotoet viser det vajende flag i Kolonihavnen i Nuuk. Til venstre i billedet ses Grønlands domkirke, Vor Frelser Kirke. Til højre ses bagest den nuværende bispegård, der fra 1847 til 1907 husede Godthåb Seminarium. Foran bispegården ligger den lyseblå inspektørbolig, der nu er embedsbolig for rigsombudsmanden, og som har været det for den danske regerings øverste repræsentant i (Syd)Grønland siden 1833.

|| Søren Breiting/
Ritzau Scanpix

Erindring

I want to die free

I juni 2013 begrundede landsstyreformand Aleqa Hammond (1965-) i et interview sit politiske mål om grønlandsk uafhængighed på den måde, at uafhængighed må være enhver kolonibefolknings naturlige drøm og endemål:

”I want to die free. I want to have lived my life where I fight for independent Greenland. I want to die free and I want to experience the day where we are singing our national hymn and we are raising our national flag and on that day there will be a worldwide press release saying “Today Greenland has become independent”. I want to experience that day. You can’t dream of a greater day when you are a person that is born and raised colonized and under another country. And I think that this aim and goal is enormous, it’s great, it’s inspiring and it is a natural thing to do”.

Den noget skarpe retorik sætter ikke længere tonen i den grønlandske debat, men den er til stede, og det er ikke utænkeligt, at den kommer til at dominere igen. Under alle omstændigheder er der klart flertal for selvstændighed i befolkningen. Derfor er det også interessant at stille spørgsmålet, hvordan det kom dertil, at det i 2013 var blevet helt naturligt at ønske selvstændighed, når det i 1952 forekom lige så

Aleqa Hammond var landsstyreformand 2013-2014, men måtte gå af på grund af en bilagssag. I 2015 blev hun valgt ind i Folketinget. Hun udtalte i 2013 til *Information*, at det bedste, hun har fået fra Danmark, er bøv med bløde løg og brun sovs. På billedet ses Aleqa Hammond, kronprinsesse Mary (1972-), prinsesse Isabella (2007-), borgmester Asii Chemnitz Narup (1954-) og kronprins Frederik (1968-) ved kronprinsparrets besøg i Nuuk i 2013. || Keld Navntoft/Ritzau Scanpix

85

selvfølgelig for Augo Lynge at ønske det modsatte. Hvordan kunne den forfatningsmæssige ramme, som i 1953 medførte så stor jubel, 60 år efter fremstilles som et snærende bånd?

Modernisterne udfordres

Ønskerne om modernisering af det grønlandske samfund var stadig de samme, men modernisternes tætte tilknytning til Danmark var blevet udfordret som måden at opnå dem på. I sin nytårstale i 1968 manede landsrådsformand Erling Høegh fortsat til forpligtelse over for Danmark:

”Mener vi det ærligt med samarbejdet med vore danske landsmænd, mener vi virkelig, hvad vi siger, når vi taler om slægtskab og skæbnefællesskab med danskerne, så må vi også forstå, at tiden nu er inde til selv at tage økonomisk medansvar, og at tiden

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

ikke er inde til at stille store nye økonomiske krav til statskassen. I Danmark må borgerne vise den samme tilbageholdenhed”.

I anledning af 20-året for Hans Hedtofts besøg i Grønland mindedes Grønlands Radio besøget med en særudsendelse for at understrege betydningen for Grønlands udvikling.

Men det var også i 1968, at den gamle modernist Nikolaj Rosing kun knebent vandt folketingsmandatet i Sydgrønland mod den unge fremadstormende kandidat Jonathan Motzfeldt (1938-2010). En yngre generation, navnlig omkring Inuitpartiet, begyndte at gøre sig gældende. De talte om grønlandsk nationalisme i modsætning til Danmark og lagde sig ud med de gamle, der ikke så nogen modsætning mellem grønlandsk nationalfølelse og samhørighed med Danmark.

I bogen *Tanker i et bulldozerspor* fra 1977 skrev Kristoffer Lynges søn Finn Lyng (1933-2014) ramrende om den situation, som amtsperiodens moderniseringsproces havde ført med sig:

”Det er altid vanskeligt at vurdere de kulturelle virkninger af en periode, som ligger tæt på ens egen tid, men det er ikke overdrevet at sige, at årene 1953-1970 har været den mest betydningsfulde periode i Grønlands historie siden dengang de første kolonisatorer satte fod på Grønlands jord. Grønland havde valgt det moderne samfund og dets tummel – og fik det”.

Danmarks forbrydelser

I 1963 gav den unge grønlandske lærer Apolloraq Mogensen i Grønlands Radio udtryk for de frustrationer, som en del grønlændere følte i forbindelse med den hurtige modernisering af det grønlandske

samfund. Artiklen bar den kontroversielle overskrift: "Danmarks forbrydelser mod Grønland".

Mogensens væsentligste anklagepunkt var, at grønlandske håndværkere var en mangelvare, og at penge bevilget til Grønlands udvikling i stor stil forsvandt i danske håndværkeres lommer. De danske håndværkere tog så pengene med sig hjem til Danmark. Derfor kritiserede han også fødestedskriteriet og mere end antydede, at de grønlandske politikere måtte være blevet truet af den danske administration til at indføre det, og at grønlandsminderen, Mikael Gam, ikke varetog Grønlands, men statens interesser. Desuden pegede Mogensen på indlemmelsen i 1953. Ifølge statistiske fremskrivninger ville der i år 2000 bo seks millioner mennesker i Danmark, hvilket et så lille land ikke kunne rumme, men danskerne kunne jo så frit flytte til Grønland, når det nu var en integreret del af riget:

"Det kan tænkes, at mindst 100.000 danskere enten vil bo eller være beskæftiget i landet om 37 år. Ved år 2000 regner man med, at den faste befolkning i Grønland vil være vokset til 60.000. Grønlænderne bliver i mindretal til den tid".

Men Apolloraq Mogensen holdt sig ikke kun til nutiden og fremtiden. Han så i moderniseringsprocessen en fortsættelse af væsentlige dele af koloniperioden. Missionæren Hans Egede, hævdede Mogensen, havde "[rystet] den grønlandske kultur i sin grundvold". Efterfølgende var europæiske varer som levnedsmidler og bomuldstøj blevet importeret, og det havde erstattet grønslænderens naturlige kost og beklædning.

Mogensen fremhævede en repræsentant for den danske administration som den grønlandske kulturs redningsmand. Det var Hinrich Rink, der mest

Indførelsen af hjemmestyre blev en milepæl i det dansk-grønlandske forhold. På den ene side blev det begyndelsen til en periode præget af grønlandsk nationbuilding og større krav om selvstyre og selvstændighed, som Grønlands Lumumba, Jørgen C.F. Olsen, på forsiden af AG gjorde sig til talsmand for. På den anden side var det ikke helt ligegyldigt, hvad danskerne mente om beslutningen. Skuespilleren Ove Sprogøe (1919-2004) – blandt andet kendt fra de populære Olsen-banden-film – var for.
|| *Atuagaglliutit* – *Grønlandsposten*

udryddelse eller i hvert fald fornedrelse. Eftersom moderniseringsprocessen ikke havde ligestillet grønlandere og danskere, blev omkostningerne ved angrebet på det kulturelle særpræg altså også smertelige.

Aqqaluk Lynges (1947-) beskrev i sit digt *Ode til Danaiderne* fra 1973 – skrevet ”med tak til Macchiavelli” og dermed med beskyldning om uhæmmet dansk magtanvendelse – den moderne danske tilgang som en imperialisme, der ikke sprang ud af de hårde ministerier, men af Grønlandsministeriets moderniseringsindsats:

Grønland
– danaidernes kar
ganske umættelig af
udsendt svin
udsendt kræ
udsendte kloakrør
udsendt kolonialisme
– udsendtisme
Grønland
– vi er afladskræmmernes kiste
– når pengene i Grønland klinger
langsomt min sjæl ud af Grønland pungen –

Imperialismekritikken gik fint i spænd med den marxistisk prægede tidsånd. Den skarpe modstilling mellem den udbyttede kolonibefolkning og den udbytende imperialist – grønlandere og danskere – kom også til at præge historieopfattelsen. Hvis præmissen var, at opgøret med kolonitiden ikke kunne forliges med Grønlands status som dansk amt, men måtte føre til mindre eller større grad af selvstyre, måske endda selvstændighed, så var Augo Lynges, Frederik Nielsens og andres kamp for integrering blot endnu et udslag af kolonimentalitet.

De blev i historiefremstillingen til kolonimagtens viljeløse redskaber.

Tidsånden prægede også popkulturen. Den danske rockgruppe Gasolin satte således i 1974 fokus på den danske koloniperiode i Grønland med nummeret ”Kap Farvel til Umanarsuaq”:

Han vil drikke dig fuld
og rane dit guld.
Han vil skænde din brud
og slå ihjel din Gud.

Det er den hvide mand,
send ham hjem.
Han har mistet sin forstand,
send ham hjem.
Han ta'r din sjæl i pant,
hvis han kan det.

Det grønlandske rockband Sumé, som blev dannet i 1972, skrev en protestsang om lukningen af kulbruddet Qullissat og var med til at omforme den brede opfattelse af kolonitiden, fx med nummeret ”Inuit Nunaat”, ”Menneskenes Land”, fra 1974. Her blev grønlænderne lullet i søvn af de hvide, der henviste til deres folkerepræsentanter, alt imens de undertrykte grønlænderne.

Billedet af fortidens grønlandske politikere som enten magtesløse eller kolonimagtens redskaber dannede grobund for en opfattelse, der i vidt omfang stadig er dominerende i Grønland. Nemlig at en egentlig politisk bevidsthed og selvstændighed først blev fostret i 1970'erne – i årene op mod Hjemmestyrets fødsel i 1979.

Hjemmestyret

Nørrebro havde 60,5, Blågård havde 63,1, og Vester-

bro havde 65,0, men Grønland var topscorer. Ved EF-afstemningen den 2. oktober 1972 stemte 70,2 % af de grønlandske vælgere nej til indtræden i EF. Alligevel fulgte man som integreret del af Danmark moderlandet ind i fællesskabet. Mens landsrådsformanden Lars Chemnitz (1925-2006) kommenterede valgresultatet med den noget uklare formulering, at "alle har tabt, og alle har vundet", var det grønlandske folketingsmedlem Moses Olsen (1938-2008) anderledes klar i mælet:

"Vi er blevet skubbet ind i EF mod vor vilje. Vor krystalklare afgørelse må før eller senere føre til politiske konsekvenser [...]"

Modsætningen mellem dansker og grønlander var nu blevet manifesteret politisk. De danske og grønlandske interesser stemte ikke overens, og det tætte bånd fra 1953 måtte løsnes.

Det drejede sig dog ikke om løsrivelse, selv om den yderste venstrefløj i kraftfulde vendinger talte for det. Det blev de moderate – og dominerende – kræfter, der kom til at forme hjemmestyrets indretning. Det var de politikere, der samlede sig i partierne Siumut (Fremad) og Atassut (Samhørighed).

I Danmark var der bred tilslutning til hjemmestyreordningen. Det fik endda en mindre gruppe bornholmere til at overveje, om hjemmestyre ikke også var noget for dem. Den eneste danske modstand fandtes på fløjene, hvor det yderste venstre fandt hjemmestyreordningen for moderat og så den som et forsøg på at dæmpe de marginale bestræbelser på selvstændighed og forfægte dansk imperialisme i Grønland. Venstrefløjen var stærkt kritisk over for, at ejendoms- og råderetten over naturressourcerne ikke blev overdraget helt til den grønlandske befolkning. Det yderste højre, i form

af Fremskridtspartiet, fandt derimod, at man gik for vidt ved at tildele den grønlandske befolkning vetoret i udnyttelsen af naturressourcerne. Det var ikke desto mindre en anderledes deltagende tilgang til det dansk-grønlandske forhold, end da partiets stifter og formand, Mogens Glistrup (1926-2008), havde meddelt, at man skulle sælge Grønland til USA. Skønt hjemmestyretanken altså nød almindelig opbakning, gik der igen belæring i den danske debat. Mange pegede på, at den nye situation ikke kun indebar mere magt til de grønlandske autoriteter, men også mere ansvar – et ansvar, som grønlænderne dog samtidig meget gerne ville overbevise danskerne om, at de faktisk var i stand til at tage på sig.

Hjemmestyret blev indført på amtsperiodens grundlag og med dens erfaringer. Grønlænderne ville deltage aktivt i udviklingen af landet og ikke bare se til, mens danske håndværkere byggede det op. Dermed var der dog også skabt grobund for den danske opfattelse, at grønlænderne var utaknemmelige. Tilgangen hvilede på, at uanset forløbet havde grønlænderne selv krævet modernisering, og Danmark var kommet grønlænderne i møde. Opfattelsen faldt fint i tråd med selvforståelsen af Danmark som et humant moderland, men stod i grell kontrast til de herskende antiimperialistiske strømninger i både den danske og grønlandske debat.

Ændringer

I mange lande forbinder man en generation med etableringen af konstitutionelt styre. I USA har man The Founding Fathers, i Frankrig har man revolutionens bannerførere, i Danmark de nationalliberale grundlovsfædre. I Grønland er sagen mere kompleks, da landet ikke blev omdannet til en konstitutionel enhed, men i 1953 blev indlemmet

i Danmarks Rige, mens landet som politisk enhed først meningsfuldt kan siges at opstå i 1979 med hjemmestyret.

Det er Augo Lynge, der ved seminariet i Nuuk har en mindesten, hvor han ophøjes til ”Folkets talsmand”. Men med kravet om større selvbestemmelse, med ændringen af det nationale projekt og den store nationale fortælling står Augo Lynge og hans ligesindede i skyggen af de kræfter, der har fået æren for indførelsen af hjemmestyret. Det var de unge politikere, der vandt grønlændernes ører i 1970’erne – især de såkaldte tre isbjørne: Jonathan Motzfeldt, Moses Olsen og Lars-Emil Johansen (1946-).

Mens amtsperioden havde været præget af det fra 1970’erne berygtede fænomen ’daniseringen’, fulgte der med hjemmestyret en markant grønlandsk opbygning af nationalstaten. Landet fik eget universitet, der i begyndelsen især fokuserede på kulturelle og sproglige studier, Grønland overtog Den Kongelige Grønlandske Handel, og i 1982 tog man opgøret med årsagen til hjemmestyret: Med 53 % af stemmerne vedtog Grønland at forlade EF.

Man fik også eget flag, hvilket skabte en del røre. Den tidligere landsrådsformand og gamle modernist Erling Høegh udtrykte, at det nuværende grønlandske nationalflag, Erfalasarput (”vort flag”), var en ommer. Han påpegede, at det var forkert, at Landstinget tog en beslutning, ”der påtvinger folket et flag, der er det polske med en tofarvet japansk sol”. Desuden ærgrede det ham, at Landstinget ikke havde givet plads til Dannebrog i flaget. Landstinget havde begrundet det med, at det ville fornædre ”det smukkeste flag i verden”. Høegh skrev:

”Dannebrog er verdens smukkeste flag, ganske særligt er det smukt i Grønland. Det er et smykke

for landskabet, både når det er andægtigt indhyl-
det i den rene, hvide sne, og når det liver op i andre
årstiders mangfoldighed af farver. Dannebrog er så
stærkt, at det aldrig kan blive ødelagt af at indgå i en
anden nations flag, tværtimod det højner det pågæl-
dende flag [...]”.

Hos de gamle var det uden tvivl et stort skridt – på
godt og ondt – men Dannebrog, der hidtil havde
spillet en egen rolle som grønlandsk nationalflag,
blev fra fejringen af den første nationaldag i 1985 nu
suppleret af Erfalasorput. Det blev en stor national
festdag.

Tendensen til at dyrke den nationale kultur
gjorde på den ene side skikkelser som Augo Lynge
og Frederik Nielsen uomgængelige som romanfor-
fattere. På den anden side var deres politiske virke
mere problematisk i forhold til de nye politiske
vinde. Da Frederik Nielsen døde i 1991, skrev davæ-
rende landsstyreformand Lars-Emil Johansen hans
nekrolog helt uden at nævne hans politiske poster,
virke og indflydelse – kun hans litterære og oplys-
ningsmæssige arbejde blev fremhævet.

... that post-colonial piece of shit

Mens en modernist som Frederik Nielsen ikke
havde set en modsætning mellem at være dansk og
grønlandsk – tværtimod – havde nu først 1960'ernes
og 1970'ernes politiske modsætning til Danmark og
siden 1980'ernes og 1990'ernes *nationbuilding* med-
virket til, at de to identiteter kun stadigt dårligere
kunne forenes. Det fik også betydning for den histo-
riske tolkning af integreringen i 1953. Ikke mindst
for Augo Lynge og Frederik Nielsen havde integre-
ringen været et forsøg på at styrke samhørigheden
mellem de to nationaliteter eller endda forene dem.

På den ene side blev integreringen nu – i lighed

med mange andre af koloniperiodens og moderniseringsprocessens tiltag og begivenheder – i stadig højere grad beskrevet som et overgreb fra den danske regering. I 1953 havde Danmark tvunget eller i hvert fald manipuleret Grønland ind i riget, lød beskrivelsen. Den grønlandske selvstyrekommission anbefalede i 2003 Landsstyret, at der blev lavet en udredning af integreringens forløb, fordi Grønland ikke havde fået mulighed for at tage stilling til en løsrivelse. Cand.mag. Mininnguaq Kleist (1973-) lavede i 2004 som led i et projekt forestået af folketingsgruppen Den Nordatlantiske Gruppe en etisk-politisk analyse og endte med at stille det retoriske spørgsmål, ”om Danmark virkelig ønsker at opretholde et forhold der til dels baserer sig på så skammelige handlinger”. Han pegede især på, at Danmark havde undladt at give Grønland muligheden for en løsere tilknytning eller selvstændighed.

Da Selvstyreloven skulle behandles i Folketinget i 2009, kaldte Lars-Emil Johansen loven, der blandt andet fastlagde formen for en grønlandsk selvstændighedsproces, for ”nøglen til frihed”. Den tilførte netop fællesskabet mellem Danmark og Grønland den ”helt nye og afgørende dimension [...], at det bygger på frivillighed”: ”Med dette lovforslag lægger vi den koloniale fortid endeligt bag os”, sagde han. Lov om Grønlands Selvstyre blev indført i juni 2009 – 30 år efter loven om hjemmestyre.

Lars-Emil Johansens omtale af Selvstyreloven minder om Augo Lynges tilgang til integreringen. Men integreringen blev ikke nævnt i talen. Det store skel i historien udgjorde i Johansens udlægning Hjemmestyrets indførelse, hvorefter man havde bekæmpet dårligdommene ved tidligere tiders dansk styre og fremmet ”uddannelse, arbejdsmoral og selvværd”. Amtsperioden 1953-1979 gik altså i et med koloniperioden. Det var dansk styre det hele.

På trods af den hævdvundne opfattelse af, at grønlænderne først politisk vågnede op i 1970'erne, er det svært at overse de markante grønlandske initiativer i perioden op til og omkring integreringen. Ved 65-årsjubilæet for 1953-grundloven sagde nationalmuseumsdirektør Daniel Thorleifsen, at det var en dag, man burde fejre – til trods for det dårlige ry, som forbindelsen med Danmark nok kunne have i et land, hvor selvstændighed er et bredt ønske:

”Det var en udvikling, som grønlænderne ønskede på det tidspunkt og som jeg mener, har været en god mulighed for, at grønlænderne kunne arbejde sig frem mod ønsker om uafhængighed på et eller andet tidspunkt”.

Også Augo Lynges roman er et markant eksempel, det samme er hans oplysningsforening fra 1941, Nunatta Qitornai (Landets Efterkommere). Foreningens betydning og navnet er så markant i Grønland, at den grønlandske politiker Vittus Qujaukitsoqs (1971-) nystiftede selvstændighedsfremmende parti i 2017 tog navn efter det – et valg, der faldt Augo Lynges barnebarn, Per Kunuk Lynges, for brystet. Han påpegede til *Atuagagdliutit – Grønlandsposten*, at hans bedstefar hverken havde været nationalist eller for løsrivelse:

”Nu var han jo en stille mand, så han ville nok ikke have sagt noget. Men jeg tror ikke han havde været særligt glad for det. Det er meget respektløst [...] Han ville have været med til at udvikle Rigsfællesskabet, hvis han havde levet i dag [...] Vittus Qujaukitsoqs tanker har ingen som helst bund i Augo Lynges arv”.

Synspunktet blev bakket op af den grønlandske historiker Jens Heinrich (1973-), der føjede til, at det skyldtes en begrænset historisk viden om Augo Lynge, selv om han hyppigt bliver citeret.

Omvendt appellerer stadig flere grønlændere til at gøre sig fri af de smertefulde elementer fra koloni- og amtsperioden – eller måske snarere at gøre sig fri af offermentaliteten. Geologiprofessor Minik Rosing (1957-) gik i forbindelse med udgivelsen af sine erindringer i 2018 i rette med grønlændernes opfattelse af sig selv som ”et stakkels, umælende urfolk som passive og uniformerede ofre for en brutal kolonimagts overgreb”. Han kaldte beskrivelsen af udviklingen forkert og skadelig netop for en grønlandsk selvstændiggørelse, og det var efter hans mening en opfattelse fostret i 1970’erne, hvor antropologerne i stort tal tog til Grønland i jagten på den oprindelige, men koloniserede befolkning. I stedet viste Rosing billedet af en aktiv befolkning, som er parat til at tilpasse sig et moderne globaliseret samfund.

I sin roman *Homo sapienne* fra 2014 lader den unge grønlandske forfatter Niviaq Korneliussen (1990-) en ung kvinde give sin veninde en opsang:

”Da du blev alkoholiker, sagde du, det var på grund af dit svage sind. Da du skulle forklare din vrede, sagde du, at du var blevet misbrugt af din far. Da du ikke længere kunne styre dit liv, indrømmede du, at dine forældre ikke elskede dig. Da du ødelagde din vens tillid til dig, brugte du dine personlige problemer som undskyldning. Fordi dit liv er et helvede, siger du, at det er selve livets skyld. Du er ikke en kælling, du kan bare ikke finde ud af livet. Hold op med al den selvmedlidenhed, for det er ikke synd for dig. Enough of that post-colonial piece of shit”.

Der er forskellige meninger om, hvilken konsekvens man skal drage af den tilgang. Mange i Grønland finder, at forholdet til Danmark bare skal sidestilles med forholdet til enhver anden mulig international samarbejdspartner, mens det rigsfællesskabsvenlige Samarbejdspartiets indtog i Inatsisartut (Landstinget) med 4,1 % af stemmerne ved valget i 2018 faktisk har givet tilslutningen til rigsfællesskabet en politisk stemme igen.

Flagene, der vajer i Nuuk

På AqqaLuks Plads i Nuuk, ikke langt fra hverken mindestenen for Frederik 9.s besøg i 1952 eller det sted, hvor grundlovsdagen i 1953 blev afholdt, står en flagstang indhegnet af et hvidt stakit. Her flages på flagdage med Dannebrog som stutflag. Det er en grønlandsk ejendommelighed. På statslige bygninger, fx hos rigsombudsmanden eller politiet, flages med Dannebrog som splitflag. Dannebrog som stutflag ser man ellers kun ved enkelte private boliger eller sammen med Erfalatorput – fx når universitetet i Nuuk har dimission. Men på AqqaLuks Plads, der med sin placering mellem Kolonihavnen og seminariet ligger centralt i byen og spiller en væsentlig rolle i den grønlandske demokratihistorie, vajer stutflaget altså alene. Man leder forgæves efter en oplysende plade eller tavle, der kan fortælle om flagstangens oprindelse. Den blev rejst i 1945 af de grønlandske ungdomsforeninger til minde om genforeningen med Danmark.

Et stenkast derfra, foran Inatsisartut, vajer til daglig kun Erfalatorput. Det er et nyere tiltag. Til og med 5. juni 2017 vajede Dannebrog og Erfalatorput side om side – hvilket de i øvrigt stadig gør ved rådhuset i Nuuk. Da statsminister Lars Løkke Rasmussen (1964-) i 2016 besluttede, at statslige institutioner skulle flage med det grønlandske og det færøske

flag på de to landes respektive nationaldage, blev grundlovsdag – altså den danske nationaldag – afslutningen på, at der foran Inatsisartut og Naalakkersuisut (Landsstyret) blev flaget med Dannebrog. Som den tvetydige, eller nok snarere vildledende, pressemeddelelse fra Inatsisartuts formandskab lød, så skulle der ”fremover fortsat kun flages dagligt med det grønlandske flag – Erfalasorput”. Formandskabet, hvor den gamle isbjørn Lars-Emil Johansen sad for bordenden, gav desuden udtryk for, at flagningen med Dannebrog på grundlovsdag skete efter ”inspiration fra Danmark”, og antydede dermed, at det nye tiltag var, at der blev flaget med Dannebrog. Det var forkert. Den virkelige nyskabelse skete dagen efter, den 6. juni 2017, hvorfra Inatsisartut ophørte med at gøre det.

Statsministerens ønske havde dermed den noget ejendommelige og utilsigtede konsekvens i Grønland, at der nu flages mindre med Dannebrog. Befolkningen bemærkede ikke noget, og det grønlandske nyhedsmedie KNR viderebragte endda nyheden fejlagtigt ved at skrive, at Dannebrog ”for første gang” skulle vaje foran Inatsisartut og Naalakkersuisut på grundlovsdag 2017.

Begivenheden siger en hel del om det grønlandske forhold til Danmark. Fra også at have været det grønlandske nationalflag blev Dannebrog med introduktionen af Erfalasorput til et udtryk for samhørigheden med Danmark. Med den almindelige udbredelse og anerkendelse af ønsket om selvstændighed var Dannebrog i 2017 blevet et nødvendigt onde. På den måde ønskede man at skildre den ændrede flagning som en ligeværdig og gensidig grønlandsk handling – og hævvelse af Grønland som selvstændig politisk enhed. Samtidig var det en stille afvisning af fortidens samhørighed mellem Grønland og Danmark.

Videre læsning

Beukel, Erik, Frede P. Jensen og Jens Elo Rytter: *Afvikling af Grønlands kolonistatus 1945-54 – en historisk udredning.* Dansk Institut for Internationale Studier 2007

DIIS' omfattende rapport om integreringen af Grønland i Danmark fra genforeningen efter Anden Verdenskrig til FN's anerkendelse af, at Grønland nu var selvstyrende. Der er ikke stort fokus på den grønlandske vinkel, men udredningen er dybdeborende på den danske tilgang og behandlingen af sagen i FN.

Heinrich, Jens: *Eske Brun og det moderne Grønlands tilblivelse.* Iisimatusarfik 2010

En grundig fremstilling af ikke kun den sydgrønlandske landsfoged Eske Bruns, men også andre grønlandske politikeres tilgang til moderniseringsprocessen.

Kjær Sørensen, Axel: *Danmark-Grønland i det 20. århundrede.* Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1983

En god og bred introduktion til Grønlands – især politiske – historie i størstedelen af det 20. århundrede.

Thorleifsen, Daniel: *Politikeren Augo Lynge – Augo Lynges idé om ligestilling mellem danske og grønlandere ca. 1930-1950.* Historisk Institut, Aarhus Universitet 1991

Den grønlandske nationalmuseumsinspektør leverer i sit speciale en god introduktion til den toneangivende politiker Augo Lynges tanker om og ambitioner for det dansk-grønlandske forhold.

På 100danmarkshistorier.dk findes den omfattende litteratur, som forfatteren har anvendt til at skrive bogen, ligesom der er noter til bogen.

I samme serie

Poul Duedahl **Gudhjemtid**
Bertel Nygaard **Grundloven**
Søren Hein Rasmussen **Fri porno**
Louise K. Skyggebjerg **Industri på udstilling**
Søren Mentz **Den islandske revolution**
Bo Lidegaard **Danmark i krig**
Johan Heinsen **Det første fængsel**
Ulrik Langen **Struensee**
Rasmus Rosenørn **Beatlemania**
Heidi Jønsson **Indvandring i velfærdsstaten**
Kristine Kjærsgaard **Danmark i FN**
Lars Boje Mortensen **Saxo**
Lisbeth M. Imer **Rigets runer**
Cecilie Bønnelycke **Sædelighedsfejden**
Sebastian Olden-Jørgensen **Svenskekrigene**
Torben Kjersgaard Nielsen **Dannebrog**
Bo Fritzbøger **Vildt vejr**
Helle Vogt **Jyske Lov**
Jes Fabricius Møller **Grundtvigs død**

100 danmarkshistorier

Danmarks historie serveret i små og overkommelige bidder. 100 forskere fra landets universiteter, arkiver og museer tager i 100 bøger a 100 sider fortiden under kærlig behandling og fortæller med vid, humor og kløgt om det, der var. Og det, der er.

100 danmarkshistorier finder du på en række platforme:

Spil med i MegaNørds app Dyst!, og dyst med vennerne om Danmark og dengang.

Besøg danmarkshistorien.dk, og oplev fortiden gennem artikler, film og kilder.

Kig forbi HistorieLab.dk, der arbejder med historiske temaer. Især for grundskolen.

Mød op på Folkeuniversitetet, og hør foredrag med forfatterne.

Læs med i *Politiken*.

A.P. Møller Fonden har støttet projektet og gjort det muligt at udgive og formidle de 100 danmarkshistorier.

Find info på 100danmarkshistorier.dk
Her kan man også tegne abonnement.

**Dannebrog vajer over
et par festklædte piger
i en grønlandsk by –
formentlig i forbindelse
med kongebesøget i
1960.**

**|| Arktisk Institut/
Ukendt fotograf**

1953

100 danmarkshistorier

1953 var et afgørende år i Grønlands historie. Verdens største ø gik fra at være noget så eksotisk som en dansk koloni til noget så kedeligt som et dansk amt. Den grønlandske elite ville lede den fattige nation bort fra sælfangst og ind i det 20. århundrede med sygehuse og moderne skoler. Samtidig krævede FN rapporter fra Danmark om Grønlands status som koloni, og det ville danske politikere undgå. Begge ønsker blev opfyldt, da man ændrede Grundloven og lukkede Grønland ind i Danmarks Rige i 1953. I dag har mange grønlandske politikere foretaget en halv grønslændervending og vil vriste øen fri af rigsfællesskabet.

Jens Lei Wendel-Hansen, postdoc ved Syddansk Universitet og tidligere adjunkt ved Grønlands Universitet, giver det historiske overblik over forholdet mellem Grønland og Danmark. Og over udviklingen både før og efter 1953.

